

Lucyna Szaniawska

Zespół Historii Kartografii

Budowanie warsztatu naukowego i prowadzenie prac badawczych z zakresu historii kartografii w Zakładzie Zbiorów Kartograficznych Biblioteki Narodowej w latach 1946–2013

1. Wprowadzenie

Za wprowadzenie niech posłużą słowa Małgorzaty Nowakowskiej z Działu Zbiorów Ikonograficznych Biblioteki Narodowej, która w sposób rzeczowy określiła, czym jest warsztat bibliotekarza – ikonografa, a także bibliotekarzy działających w innych zbiorach specjalnych. Oto jej wypowiedź: „przez warsztat bibliotekarza rozumie się powszechnie zespół narzędzi, jakimi posługuje się on w codziennej pracy, gromadząc i opracowując zbiory oraz informując o ich zawartości. Warsztat ten stanowią wszelkie katalogi i kartoteki, a także różnego rodzaju publikacje, którymi posługuje się bibliotekarz, a które tworzą specyficzny księgozbiór podręczny. [...] Sam bibliotekarz po części ten warsztat tworzy, by potem z niego korzystać i udostępniać użytkownikom”¹. Przedstawione tu prymarne zadania bibliotekarza legły u podstaw tworzonego od nowa Zakładu Zbiorów Kartograficznych (ZZK).

Po wojnie należało odbudować Zakład od ponownego tworzenia zasobów literatury fachowej i zgromadzenia dokumentów kartograficznych, aby można je było jako źródła udostępniać badaczom dawnych map i atlasów. Natomiast prace badawcze w Zakładzie można było rozpocząć dopiero, gdy zbiór map i atlasów wraz z księgozbiorem podręcznym osiągnęły dostateczny tematyczny zakres i liczbę woluminów, a podstawowe opracowanie biblioteczne zapewniło łatwy dostęp do zbiorów. Nie bez znaczenia był fakt zatrudnienia w ZZK odpowiedniej liczby pracowników merytorycznych.

¹ M. Nowakowska, *Warsztat bibliotekarza Działu Zbiorów Ikonograficznych (z doświadczeń pracy w Bibliotece Narodowej)*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, Warszawa 1991, s. 171.

2. Budowanie warsztatu naukowego w latach 1946–2013

2.1. Gromadzenie zbiorów w latach 1945–1972²

Biblioteka Narodowa powołana została Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego z dnia 24 lutego 1928 r. Jednym z głównych jej zadań było gromadzenie polskiego dorobku piśmienniczego. Niestety, znaczną część zbiorów, a zatem i dorobek tej instytucji, strawił pożar wywołany w dniu 14 października 1944 r.³ przez oddział Brandkommando. Pośród cennych zbiorów rękopiśmiennych, inkunabułów i starodruków spłonęło około 17 000 map i atlasów, prawie cały przedwojenny zasób⁴. W roku 1945 Biblioteka podjęła działalność i proces systematycznego odbudowywania narodowego księgozbioru i opracowywania sukcesywnie napływających kolekcji książek i innych dokumentów, w celu profesjonalnego ich udostępniania.

Po wojnie Oddział Kartograficzny w Bibliotece Narodowej został utworzony 2 stycznia 1946 r. w Pałacu Krasińskich⁵. Na początku zbiory były skromne. Co oznacza, że warsztat naukowy, czyli kolekcję map i atlasów oraz księgozbiór podręczny, utworzony z profesjonalnych książek i artykułów, musiano budować od podstaw. Pierwszy kierownik Oddziału Kartograficznego, płk AK Adam Borkiewicz (1896–1958)⁶, w najwcześniejszym zachowanym w Archiwum Biblioteki Narodowej (ABN)⁷ sprawozdaniu za kwiecień 1946 r.⁸ pisał: „stan na 1. V. 46: 4 globusy, 29 atlasów, 4 mapy ściennie i 599 map luźnych”. Pierwsze cenne dawne mapy i atlasy przybywały już w 1946 roku. W sprawozdaniu za drugi kwartał 1946 r. Borkiewicz wymienił „wśród atlasów cenny nabytek [...] *Gerardi Mercatoris Atlas sive Cosmographicae...* Editio quinta (ostatnie tegoż wydanie) [...] Henricii Hondii Amsterdami 1623” oraz w kolejnym kwartale mapę *Karta dawnej Polski* Wojciecha Chrzanowskiego 1:300 000. Jako dary, Wojskowy Instytut Geograficzny przekazał znaczną liczbę map topograficznych, tj.: „mapę operacyjną 1:300 000 z lat 1927–1939 na 44 arkuszach oraz

² O przedwojennych zbiorach kartograficznych w Bibliotece Narodowej do 1972 r. szerzej zob.: Z. Haczewska, *Zbiory kartograficzne Biblioteki Narodowej w Warszawie*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 4, 1972, nr 3, s. 114–126.

³ H. Tchórzewska-Kabata, *Pod znakiem światła. Biblioteka Ordynacji Krasińskich 1844–1944*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2010, s. 443, przypis nr 63.

⁴ *Nad złoto droższe. Skarby Biblioteki Narodowej*, red. H. Tchórzewska-Kabata, Warszawa 2000, s. Według Z. Haczewskiej w 1939 r. łącznie było 12 094 jednostek bibliotecznych. Zob.: Eadem, *Zbiory kartograficzne...*, op. cit., s. 115.

⁵ Według sprawozdania A. Borkiewicza sporządzonego 3 lutego 1957 za rok 1946. ABN, teka 60/2/1.

⁶ *Wspomnienia o pracownikach Działu Zbiorów Specjalnych: Adam Józef Borkiewicz, Olgierd Borowik, Bogusław Teofil Krassowski*, oprac. L. Kublin i S. Peliwo, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, t. 30–31, 1994–1995, Warszawa 1997, s. 310–311.

⁷ W ABN zachowały się sprawozdania z pracy A. Borkiewicza. Najwcześniejsze nosi datę 2.05.1946, najpóźniejsze z datą 31.12.1947.

⁸ We wszystkich sporządzonych dokumentach Borkiewicz podpisywał się „p.o. kierownika”.

z dziewięciu wydań mapy taktycznej 1:100 000 – 374 arkusze oraz inne mapy łącznie 993 arkusze”⁹.

W sprawozdaniu za październik 1946 r. zapisano, że „z reewakuacji przybyło w jednym woluminie 5 map szczegółowych Perthéesa (województwa)”¹⁰. W zapisie z 3 lutego 1947 zamieszczono zdawkową, ale bardzo cenna notkę, że w pierwszym roku pracy Oddziału „przybyło z reewakuacji 615 map i 26 atlasów, w tym 1 mapa ze zbiorów w Rapperswilu, 2/3 zbioru Strzembosza, mapy Perthéesa, Rizzi-Zannoniego, Delisle’a, Schoettera, [...] atlasy Lelewela”. Z należącej przed wojną do Biblioteki Narodowej kolekcji wilanowskiej zachowały się osiemnastowieczne globusy francuskiej kartograficznej oficyny wydawniczej Desnosa¹¹ oraz kilkanaście atlasów i kilkadziesiąt map z kolekcji Biblioteki Ordynacji Kasińskich, w tej liczbie 43 cenne polonika¹².

Oprócz tworzenia warsztatu podjęto inne prace naukowe. Najważniejszym wówczas zleconym przez dyrekcję zadaniem było „opracowanie materiału do rekompensaty za spalone przez Niemców zbiory. Opracowano stan liczbowy i częściowo jakościowy zbiorów spalonych”. W innych pracach naukowych zapisano, że „przygotowano wykłady na 2 kursy bibliotekarzy”¹³.

W zniszczonej Warszawie, pomimo powojennych kłopotów, zbiory sukcesywnie się powiększały. W ciągu pierwszych dwóch lat działalności Oddziału zgromadzono: „map luźnych 1082 w 3237 arkuszach, atlasów 101 i map oprawnych 101 w 223 vol., globusów 5, map ściennych 15. [...] Stan księgozbioru podręcznego: dzieł 37 w 60 vol.”. Ze sprawozdań również wynika, iż na bieżąco inwentaryzowano, katalogowano i układano formatami napływające dokumenty.

Na dacie 31 grudnia 1947 r. kończą się sprawozdania płk. Adama Borkiewicza. Następne, z maja 1950 r., podpisane zostało przez mgr geografii Zofię Bojarską, po wyjściu za mąż – Haczewską (1913–2007), a od rocznego sprawozdania za rok 1950, z dopiskiem Kierownik Działu. Podobnie jak poprzedni opiekun zbiorów, Haczewska w rocznym sprawozdaniu w charakterystyce „przybytków” wspomniała o tych najważniejszych – kupnie *Mapy topograficznej Królestwa Polskiego, Atlasie Królestwa Polskiego* Colberga z 1827 r. oraz darze UNESCO w postaci globusa politycznego, „jedynego z granicami ustalonymi po II wojnie światowej [...] i przekazanym zbiorze z Puław”, którymi były głównie mapy XIX-wieczne.

Do stycznia 1971 r. staraniem kierownika zgromadzono 23 627 jednostek bibliotecznych, a w tej liczbie prawie połowa to były mapy sekcyjne topograficzne

⁹ ABN, teka 60/2/1.

¹⁰ ABN, teka 60/2/1.

¹¹ Obszerniej w: Z. Haczewska, *Zbiór globusów Biblioteki Narodowej*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 2001, nr 2, s. 3.

¹² Obszerniej w: B. Majewska, *Zbiory kartograficzne, Zbiory kartograficzne biblioteki Ordynacji Kasińskich*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 2002, nr 4, s. 32.

¹³ ABN, teka 60/2/1, sprawozdanie A. Borkiewicza z 3 lutego 1947 roku.

i tematyczne¹⁴. Ogólne zasady działania Biblioteki Narodowej, w tym gromadzenie polskiego dorobku piśmienniczego, dotyczyły również Zakładu i stąd szczególną uwagę przywiązywano do kupowania map i atlasów, prezentujących ziemie polskie w kontekście historycznym.

2.2. Gromadzenie zbiorów w latach 1973–2013

1 listopada 1973 r. stanowisko kierownika Zakładu Zbiorów Kartograficznych objął jako adiunkt Bogusław Krassowski (1934–1987), dr historii, historyk kartografii wojskowej¹⁵, któremu powierzono również opiekę nad pracami naukowymi pracowników ZZK w zakresie bibliotekarstwa kartograficznego i historii kartografii. Dążąc do skompletowania poloników kartograficznych w Bibliotece oraz utworzenia warsztatu do pracy naukowej, szczególnie dla okresu międzywojnia, znacznie wzbogacił zbiory Zakładu. W okresie kierowania Zakładem przez Bogusława Krassowskiego w latach 1973–1987 zbiory map i atlasów powiększyły się o 38 783 jednostki biblioteczne.

W październiku 1992 r., gdy kierownikiem ZZK (1987–2001) była mgr geografii Lucyna Kublin¹⁶, zbiory wzbogaciła bardzo cenna kolekcja map ziem dawnej Polski, wydanych od 1542 r. do połowy XIX wieku¹⁷. Mapy z kolekcji wielokrotnie uczestniczyły w wystawach organizowanych w gmachu przy placu Krasińskich, a kilka z nich było w latach 2000–2005 reprintowanych.

W 2003 r. Zarząd Geografii Wojskowej, dowodzony przez płk. Eugeniusza Sobczyńskiego, przekazał kolejny cenny dar, złożony z arkuszy map topograficznych w skalach 1:25 000, 1:50 000 oraz 1:100 000 pokrywających całą Polskę, wydanych przez służby wojskowe w latach 1957–1994. Wydaje się, że jest to jedyny w rękach cywilnych taki komplet map, składający się z ponad 16 000 arkuszy¹⁸.

Do 2013 r. wpłynął do Zakładu jeszcze jeden godny wspomnienia dar, składający się z map i atlasów. Ofiarodawcą była Biblioteka Sejmowa, która 9 maja 2005 r. przekazała, między innymi, rzadkie w zbiorach polskich XIX-wieczne atlasy. Wśród nich atlas Joachima Lelewela z 1818 r. oraz Józefa Kościńskiego z 1835 roku¹⁹.

¹⁴ Z. Haczewska, *Zbiory kartograficzne...*, op. cit., s. 116.

¹⁵ Autorami obszernych biogramów B. Krassowskiego byli: S. Alexandrowicz, *Dr Bogusław Krassowski*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 19, 1987, nr 4, s. 193–196; *Wspomnienia o pracownikach...*, op. cit., s. 312–314; L. Szaniawska, *Bogusław Krassowski – historyk, kierownik Zakładu Zbiorów Kartograficznych Biblioteki Narodowej, organizator bibliotekarstwa kartograficznego*, w: *Kustosze zbiorów specjalnych*, red. M. Kocięcka. Warszawa 2004, s. 144–159; E. Schnayder, *Dr Bogusław Krassowski*, w: *Kartografia forteczna*, „Z Dziejów Kartografii”, t. 5, red. A. Tomczak, Warszawa 1991, s. 1–13.

¹⁶ Lucyna Kublin pracowała w Zakładzie w latach 1966–2001, awansując do stanowiska starszego kustosa.

¹⁷ Według obowiązujących wówczas cen antykwarecznych kolekcję oceniono na co najmniej 2 miliony złotych.

¹⁸ L. Szaniawska, *Cenny dar od Zarządu Geografii Wojskowej*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 2003, nr 2, s. 19.

¹⁹ L. Szaniawska, *Kartograficzne dary Biblioteki sejmowej dla narodowej księżnicy*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 2005, nr 2, s. 20.

Pod koniec 2013 r. zbiór dokumentów kartograficznych w Zakładzie Zbiorów Kartograficznych Biblioteki Narodowej liczył ponad 130 000 jednostek bibliotecznych. Wszystkie obiekty były dostępne²⁰ dla chcących skorzystać z informacji zawartej na mapach i w atlasach²¹, jak i w zgromadzonym księgozborze podręcznym, który wspomagać ma naukowców i innych czytelników, między innymi, w badaniach nad dawną mapą Polski.

3. Porządkowanie i opracowywanie zbiorów w latach 1946–2013

3.1. Porządkowanie i opracowywanie w latach 1946–1972

W latach 1946–1948 mapy układano według formatu. Sposób ten początkowo przy niewielkiej liczbie obiektów był wystarczający, ale szybko okazał się niefortunny i uciążliwy w wyszukiwaniu zamówionych przez czytelnika materiałów. Opisy bibliograficzne map i atlasów sporządzane były według „drugiej redakcji projektu «Przepisów katalogowania i inwentaryzacji zbiorów kartograficznych» opracowanego w 1939 r. pod egidą Związku Bibliotekarzy Polskich” przez Bolesława Olszewicza i Mariana Łodyńskiego. W projekcie zalecano, aby dokumenty kartograficzne ze względu na formę wydawniczą i związane z nimi możliwości przechowywania podzielono na „trzy zasadnicze grupy klasyfikacyjne (A – Mapy ściennie i globusy, B – Atlasy i mapy oprawne, C – Mapy luźne), nadając im oznaczenia literowe rozpoczynające zapis bibliotecznej sygnatury. Następnym członem sygnatury było oznaczenie formatu, zapisane cyfrą rzymską, a trzecim liczba arabska będąca kolejnym numerem zapisu w inwentarzu i wskazująca miejsce przechowywania w magazynie. Po wojnie «Przepisy» również, jak i układanie zbiorów według formatu, okazały się archaiczne i nie ułatwiające poszukiwań w stale rozrastającym się zbiorze map i atlasów”²².

Pierwsze systemowe porządkowanie zbiorów było zasygnalizowane przez Zofię Haczewską w sierpniu 1950 r.: „Tworzenie zbioru *Silesia* [218 map] i jego opracowanie [...], kompletowanie według zagadnień w rzucie przestrzenno – czasowym oraz wydzielenie *prohibitów*”. W kolejnym roku rozpoczęto porządkowanie wyodrębnionych *poloników*, tworząc z nich kolekcję „uporządkowaną według zagadnień. Co wymagało wprowadzenia nowych haseł [przedmiotowych] i przeprowadzenia rewizji starych, jak również uzupełnienia kart katalogowych”. Te dwie pierwsze próby systemowego ułożenia *silesiaków* i *poloników* według haseł przedmiotowych dało asumpt do dalszych prac i w ich rezultacie ułożenia

²⁰ W latach 70-tych stopniowo przekwalifikowano poufne mapy wojskowe i geologiczne przechowywane w ZZK i zaczęto je udostępniać.

²¹ L. Kublin, L. Szaniawska, *Kto i do jakich celów korzysta z dawnych map w Zakładzie Zbiorów Kartograficznych Biblioteki Narodowej*, w: *Mapa w pracy historyka*, „Z Dziejów Kartografii”, t. 11, Wrocław – Warszawa 1999, s. 220–221.

²² O. Borowik, Z. Haczewska, *Klasyfikacja geograficzna*, Warszawa 1954, s. 5.

wszystkich opracowanych zbiorów kartograficznych według pewnego klucza, z dodaną klasyfikacją dziesiętną dziedzin i zagadnień porządkujących. I w takim systemie ułożone są, do chwili obecnej, mapy w magazynach Zakładu Zbiorów Kartograficznych.

Wówczas również rozpoczęto, kontynuowaną przez wiele lat, „współpracę z Instytutem Bibliograficznym w zakresie opracowania [...] map i atlasów” pochodzących z egzemplarza obowiązkowego i rejestrowanych w «Przewodniku Bibliograficznym»²³. W 1951 r. do sporządzanych w Bibliotece Narodowej opisach dokumentów kartograficznych rozpoczęto używać w „Przewodniku Bibliograficznym”, pierwsze polskie tablice skrócone pt. „Klasyfikacja dziesiętna”. Z powodu małej szczegółowości tablice nie nadawały się do zastosowania w systemowym rozmieszczaniu zbiorów w magazynach Zakładu.

W styczniu 1955 r. ukończono druk instrukcji „Klasyfikacja geograficzna” opracowanej przez mgr. historii Olgierda Borowika (1924–1978)²⁴ i mgr. geografii Zofię Haczewską. Jej autorzy z powodów politycznych musieli skrytykować i odrzucić klasyfikację amerykańską Boggsa i Lewisa²⁵, co zapisali we wstępie²⁶, ale jej podstawową zasadę ułożenia obiektów w magazynie, według przynależności terytorialnej i tematycznej, zastosowali. To, co chcieli uzyskać, zdefiniowali następująco: „Celem klasyfikacji geograficznej [...] jest] uporządkowanie zbiorów kartograficznych na zasadzie zespołów map pokrewnych treściowo. [...] Podstawą niniejszej klasyfikacji jest oznaczenie stron świata cyframi (ryc. 1a). Dlatego sygnatury [liczby trzycyfrowe] kontynentów ustalono na podstawie ich położenia względem centralnego punktu siatki geograficznej”²⁷. Jak pokazuje rycina 1b punkt ten umiejscowiono na skrzyżowaniu równika z przechodzącym przez Greenwich południkiem zerowym. Uszczegółowiając podział wydzielono grupy sąsiadujących z sobą krajów na poszczególnych kontynentach i nadano im trzycyfrowe sygnatury (analogicznie, jak zrobili to Boggsa i Lewisa), np. kraje skandynawskie od 220 do 229, kraje Europy Środkowej od 210 do 219. Natomiast pojedyncze kraje uzyskały wyróżniające w grupie sygnatury, np. w grupie Europy Środkowej: Czechosłowacja – 211, Polska – 213, Węgry – 215 Austria – 216 zaś Niemcy – 218 (ryc. 1c). Zachowując te oznaczenia dla całego kraju dla zasadnie wybranych jego części (regionów), dodano po przecinku kolejne cyfry, np. Irlandia – 298, a Irlandia Północna (Ulster) – 298,2²⁸. Pełny zestaw symboli

²³ ABN, teka 60/2/1, Plan pracy na 1951 rok.

²⁴ *Wspomnienia o pracownikach*, s. 311–312.

²⁵ S. W. Boggs, D. Cornwell Lewis, *The classification and cataloging of maps and atlases*, New York 1945.

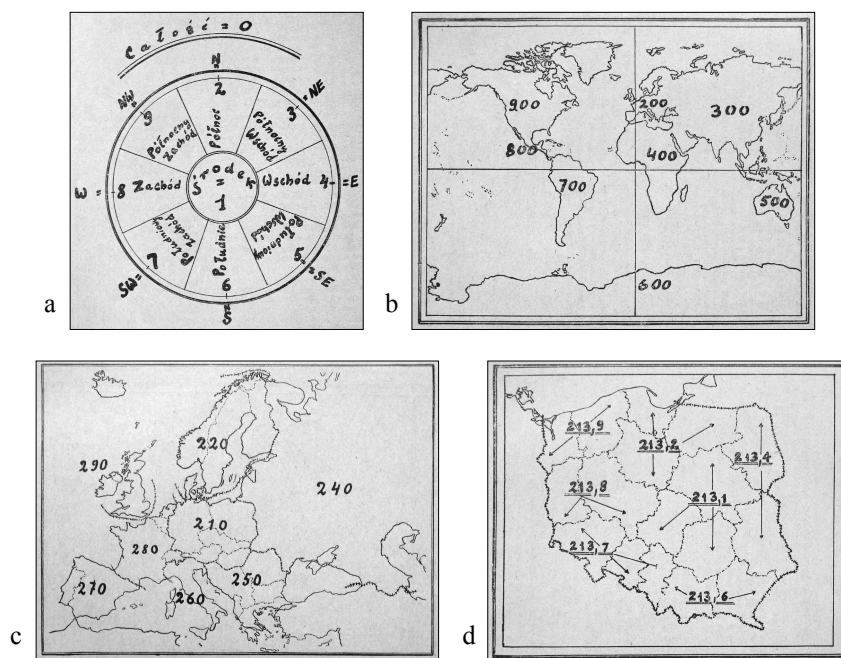
²⁶ O. Borowik, Z. Haczewska, *Klasyfikacja...*, op. cit., s. 5: „Przyjmując zasadniczo trafne założenia, system Boggsa–Lewisa nie potrafił ich konsekwentnie wykorzystać i rozwiązać. Sygnatury liczbowe dla określonych obszarów zostały nadane w sposób mechaniczny, nie mający uzasadnienia w położeniu geograficznym danego terenu”.

²⁷ Ibidem, s. 9–12.

²⁸ Ibidem, s. 36–37.

liczbowych podano w tablicach – głównej dla wybranych regionów świata, w dodatkowej dla województw obszaru powojennej Polski, np. Pomorze 213,2 (ryc. 1d) oraz obszarów historycznych, np. Księstwo Warszawskie i Królestwo Polskie 213,1, Prusy Książęce 213,24, Prusy Królewskie 213,28, Galicja 213,6²⁹. Drugą tabelę kończą symbole poszczególnych obszarów świata, np. „Związku Socjalistycznych Republik Rad” – Ukraina 246, Białoruś 248, „Bałtyckie Republiki Związkowe ” – 249 oraz ich części, np. Litwa 249,6. Dodatkowo ustalono symbole dla stref klimatycznych. Natomiast liczbowe symbole akwenów morskich poprzedzono literą M, np. M. 220 odpowiada obszarowi Morza Bałtyckiego, M. 226 – Zatoka Gdańska i M. 268 – Cieśnina Gibraltarska.

Do oznaczeń położenia geograficznego dodano symbole zamieszczone w klasyfikacji rzeczowej (przez Haczewską nazywanej tematyczną). Główne symbole rzeczowe oznaczano dużymi literami, np. A = mapy administracyjne, F – mapy fizyczne. Natomiast jako pomocnicze symbole rzeczowe dodawano znaki małych liter, np. Fg – mapa geologiczna, Gb – mapy gospodarcze, bogactwa naturalne, Kk – mapy komunikacyjne, komunikacja kolejowa.

Ryc. 1. Graficzne przedstawienie zasad tworzenia symboli w klasyfikacji geograficznej O. Borowika i Z. Haczewskiej: a) symbole podstawowe, b) symbole kontynentów, c) symbole krajów Europy, d) symbole części Polski

²⁹ Ibidem, s. 48.

Zastosowany podział na wybrane i oznaczone sygnaturą lądowe i morskie regiony wydaje się niekonsekwentny, a także nie obejmujący równomiernie całości globu. Zatem w trakcie stosowania go przy opracowywaniu nowych nabytków i układaniu map w magazynie, dopisywano nowe wcześniej nieuwzględnionych regionów sygnatury. Na co, zresztą, tak skomponowany system pozwalał. Podział rzeczowy był mało rozbudowany, co tłumaczono w uwadze w następujący sposób: „W celu uniknięcia rozbijania zbioru na zbyt liczne i ubogie w materiał grupki, lepiej jest z góry ograniczyć liczbę haseł rzeczowych, ustalając ich szersze znaczenie (porównaj J. Grycz, *Bibliotekarstwo praktyczne*, s. 214)”³⁰.

Zasady systemowego porządkowania zbioru map w ZZK oraz nadawanie im haseł przedmiotowych było oryginalnym przedsięwzięciem pracowników Zakładu, jednak przepisy dotyczące opisu bibliograficznego map i atlasów były zaczerpnięte z zewnątrz. W 1954 r. opublikowano opracowane przez Anielę Drozdowską *Przepisy tymczasowe katalogowania i inwentaryzacji zbiorów kartograficznych (projekt instrukcji)*, które w zasadzie zostały przyjęte we wszystkich polskich bibliotekach posiadających wyodrębnione z ogólnych zbiorów dokumenty kartograficzne. Również w Zakładzie Zbiorów Kartograficznych BN stosowane były do wszystkich opisów prowadzonych w katalogu kartkowym do 2001 roku. Po przeprowadzonej kontroli, komisja skontrolowa odnotowała na dzień 31 XII 1972 stan zbiorów jako 24 493 jednostki biblioteczne oraz 2 611 pozycji w księgozbiorze podręcznym³¹.

3.2. Porządkowanie i opracowywanie zbiorów w latach 1973–2013

„Klasyfikacja geograficzna” opracowana przez O. Borowika i Z. Haczewską do końca 1973 r. przestała być stosowana. Praktyka zweryfikowała przydatność klasyfikacji. Nowy kierownik, Bogusław Krassowski, uznał dotychczas stosowaną klasyfikację za zbyt rozbudowaną i niewygodną, w wyniku czego sygnatury dokumentów kartograficznych pozbawione zostały symbolizacji regionu oraz oznaczenia miejsca w magazynie. Jedynie pozostawiono układ geograficzny, jako układ w przestrzeni magazynowej, ale bez cyfrowych wynikających z klasyfikacji oznaczeń.

Po uzyskaniu nowych pomieszczeń magazynowych dokumenty kartograficzne podzielono fizycznie na obrazujące Polskę (w jednym magazynie) i pozostałe regiony świata (w drugim magazynie). Atlasy ułożono chronologicznie, według

³⁰ Ibidem, s. 19. Całkiem inne podejście do klasyfikacji rzeczowej miał Franciszek Uhoreczak, profesor UMCS. Jego *Klasyfikacja dziesiętna map tematycznych wg treści* była szalenie rozbudowana pod względem merytorycznym. W ramach działów i czterostopniowego podziału posiadała ponad sto różnych wydzieleń. Nawiązywała do klasyfikacji dziesiętniej UKD proponowanej przez E. Meynena. Po raz pierwszy została opublikowana w: *Problemy kartografii tematycznej*, „Materiały Ogólnopolskich Konferencji Kartograficznych”, t. 1, 1971, Lublin – Warszawa, s. 265–312. Wersję poprawioną i rozbudowaną opublikowano w „Polskim Przeglądzie Kartograficznym”, t. 8, 1976, nr 1, s. 1–20.

³¹ ABN, teka 5/22/1, Sprawozdania, protokoły posiedzeń Komisji Działu Starych Druków, Kartograficznych 1947–1982.

daty powstania. Po 1973 r. w magazynie map Polski, część dotyczącą ziem polskich do I wojny światowej ułożono autorsko-chronologicznie, natomiast późniejsze luźne mapy ułożone są terytorialnie w szufladach komód lub składane w pudłach. Mapy oprawne, ze względu na inny format wydawniczy, zostały wyłączone z szuflad. Również powojenne obiekty z terytorium dzisiejszej Polski – mapy składane turystyczne i plany miast – położono w ciągi o układzie alfabetycznym, zaś wewnątrz danego miasta lub obszaru, chronologicznie. Natomiast w drugim magazynie, gdzie przechowuje się mapy i atlasy prezentujące „resztę świata”, występuje układ według kontynentów i państw – luźne mapy rozłożone są w szufladach komód, mapy składane w pudłach, a ściennie w szufladach lub zrolowane w szafach. Wówczas też wyłączono z całości zbioru map luźnych, np. mapy topograficzne, mapy wojen, mapy meteorologiczne, mapy majątkowe, mapy reprintowe i plany miast polskich oraz w zbiorze map wydanych po II wojnie światowej mapy turystyczne i plany miast.

W ramach danego regionu wydzielono ponownie tematy map, np. ogólnogeograficzne, hydrograficzne, historyczne, administracyjne i gospodarcze, łącząc je we wspólnych teczkach i szufladach. Jeżeli w danym temacie znalazło się zbyt wiele map, dzielono je na epoki historyczne, np. administracyjne mapy Francji podzielono na okres XVI–XVIII w., wiek XIX i XX do I wojny światowej itd. Dodatkowe kryteria podziału należało zastosować w zbiorze map Polski w jej historycznych granicach. W wielu przypadkach, w ramach danej epoki lub wieku, pogrupowano mapy w teczkach lub kopertach według autorów lub wydawców.

Systemowe układanie zbiorów w magazynach stanowiło pierwszy krok do przygotowania ich w celu płynnego udostępniania. Kolejnym było przygotowanie metodycznych założeń do tworzenia opisów bibliograficznych oraz katalogowanie.

W planach na rok 1974³² kierownik Zakładu, Bogusław Krassowski zgłosił trzy tematy swoich prac naukowych. Pierwszy z nich był z dziedziny bibliotekarstwa kartograficznego, a mianowicie: *Zasady postępowania przy przechowywaniu, ewidencji i katalogowaniu zbiorów kartograficznych w bibliotekach*. Wynikiem dwuletniej pracy miała być instrukcja. Zmiana fachowego słownictwa i pojęć, używanych do budowy haseł rzeczowych, zmusiła do jej modyfikacji, np. z powodu zmiany kwalifikacji poufności materiałów³³. Z tego m.in. powodu należało jeszcze raz pochylić się nad doбором elementów opisu. Stąd „Przepisy tymczasowe katalogowania” Anieli Drozdowskiej były nadal podstawą do katalogowania w kartkowym katalogu Zakładu.

W sprawozdaniu za lata 1974–1975 w zakresie prac naukowych i badawczych wspomina się o tym, że „po roku 1980 działalność Zakładu miała zostać rozszerzona, obejmując m.in. prace z zakresu historii kartografii, teorii bibliotekarstwa

³² ABN, teka 5/35, Sekretariat Dyrektora Naczelnego, Plany prac BN na 1974 rok.

³³ Wówczas w ZZK przechowywano ponad 10 tysięcy map topograficznych i geologicznych z klauzulą „poufne”.

kartograficznego, opracowania katalogów centralnych itp.³⁴. Wychodząc naprzeciw tej idei B. Krassowski zorganizował w dniach 7–8 października 1977 r. I Ogólnopolską Konferencję Bibliotekarzy Kartografów³⁵, aby zachęcić do współpracy przy tworzeniu katalogu centralnego bibliotekarzy zatrudnionych przy zbiorach kartograficznych w polskich bibliotekach³⁶. Wygłoszono 6 referatów, a 17 osób zabrało głos w dyskusji. Konferencja była, jak wspominał Edward Schnayder z Biblioteki Jagiellońskiej, „dla branżowców [...] pierwszym w ogóle forum nie tylko towarzyskim (również, zresztą, potrzebnym), ale – i to przede wszystkim – wymiany doświadczeń oraz – co jeszcze ważniejsze – projektowania niezbędnych wspólnych ogólnopolskich poczynąń”³⁷. Rezultatem obrad było powołanie w drugim dniu konferencji Sekcji Bibliotek Kartograficznych przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i wybranie zarządu sekcji.

Kolejny raz, w składzie ogólnopolskim, sekcja zebrała się w Białymstoku w maju 1980 r. W okresie od 1977 do 1981 r. w Zakładzie Zbiorów Kartograficznych odbywały się systematyczne spotkania pracowników warszawskich bibliotek, na których B. Krassowski prowadził dyskusję, np. na temat doboru najstosowniejszego sposobu opracowywania katalogowego map i atlasów. Sekcja działała tylko do wybuchu stanu wojennego, kiedy to jej działalność została zawieszona. W pewnym sensie kontynuacją tych działań była koncepcja, nosząca tymczasową nazwę *Encyklopedia staropolskiej kartografii*.

Inicjatywa B. Krassowskiego, choć przyjęta entuzjastycznie, nie miała dalszego przełożenia na wspólne działania. Opisy map i atlasów na kartkach katalogowych były odmienne w każdej polskiej bibliotece. Nie wszędzie stosowano zalecenia A. Drozdowskiej. Dopiero początki automatyzacji procesu katalogowania i możliwość przekazania danych przez Internet wymusiły ujednolicenie zapisu.

Do idei centralnego katalogu i wspólnego formatu opisu powrócono na XX Ogólnopolskiej Konferencji Historyków Kartografii w Polanicy-Zdroju w 2000 r., z hasłem tematycznym *Kartografia Polska XIX wieku w dorobku Bolesława Olszewicza*. W związku z nawiązaniem do prac Bolesława Olszewicza i opublikowaniem w latach 1998–1999 trzech tomów *Kartografii Polskiej XIX wieku. Przegląd chronologiczno-bibliograficzny* przypomniano pomysł rozpoczęcia prac nad centralnym katalogiem poloników kartograficznych. Poświęcony tej kwestii został referat *Projekt prac nad centralnym katalogiem poloników kartograficznych XIX wieku*, w którym przedstawiono główne założenia metodyczne opisu

³⁴ ABN, teka 5/22/1, Sprawozdania, protokoły posiedzeń Komisji Działu Starych Druków, Kartograficznych 1947–1982 zawiera pismo Krassowskiego z datą w kwietniu 1976 r., s. 1.

³⁵ *Materiały Pierwszej Ogólnopolskiej Konferencji Bibliotekarzy Kartografów, Warszawa 7–8 października 1977r.*, oprac. B. Krassowski, Warszawa 1979.

³⁶ ABN, teka 60/2/3, BN ZZK, *Sprawozdania kwartalne i roczne 1971–1977*. Uczestniczyło 78 osób reprezentujących środowiska naukowe i biblioteczne w Polsce.

³⁷ E. Schnayder, *Dr Bogusław Krassowski (1934–1987) – historyk kartografii polskiej i Polski*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 36, 2004, nr 3, s. 8–9.

bibliograficznego w *Polskiej Normie PN-N-01152-5 Opis bibliograficzny. Dokumenty kartograficzne*. Sformułowano przy tym wniosek, który został w dyskusji z pewnymi zastrzeżeniami³⁸ zaakceptowany: „rezultatem zaproponowanych prac byłyby centralna komputerowa baza opisów katalogowych poloników kartograficznych XIX w. Powstałaby ona przez scalenie opisów poszczególnych bibliotek i archiwów, a także ewentualne dołączenie opisów z wybranych bibliotek zagranicznych [...] oraz być może danych z baz występujących w Internecie. Należało by także rozpoznać ewentualne wydanie centralnego katalogu drukiem”³⁹.

Na kolejnej konferencji historyków kartografii, która odbyła się w Krasicy w 2001 r., podjęto kontynuację tematu w referacie L. Szaniawskiej o zastosowaniu Polskiej Normy przy opisie map i atlasów w formacie *MARC 21*⁴⁰. Omówiono w nim zasady i przykłady, które powinny być stosowane dla trzeciego stopnia szczegółowości opisu, czyli obejmującego wszystkie strefy zdefiniowane w normie oraz wszystkie pola i podpola używane przy sporządzaniu rekordu opisywanej jednostki bibliotecznej. Pomimo pełnej zgody zgromadzonych na sali bibliotekarzy kartografów, w ciągu kilku następnych lat, życie pokazało inny sposób na rozwiązanie problemu łatwej dostępności opisów dokumentów kartograficznych, zgromadzonych w bibliotekach i innych polskich instytucjach.

W 1998 r. po raz pierwszy powstał projekt i podjęto próbę utworzenia Polskiej Normy opisu bibliograficznego dokumentów kartograficznych, która miałaby zastąpić „Przepisy” A. Drozdowskiej. Do prac nad normą Komisja Normalizacji Bibliotecznej Polskiego Komitetu Normalizacyjnego zaprosiła pracownika Zakładu mgr geografii Lucynę Szaniawską⁴¹ oraz pracownika Ośrodka Normalizacji Bibliograficznej BN mgr bibliotekoznawstwa Marię Janowską⁴². Projekt ukończono w 2001 r. i z dniem 7 marca 2001 ustanowiono *Polską Normę PN-N-01152-5* jako uchwałę nr 10/2001-o. Od tego dnia zaczęto w ZZK, ucząc się systemu i formatu, wprowadzać opisy katalogowe przechowywanych tu dokumentów kartograficznych do ogólnej bazy katalogowej Biblioteki Narodowej⁴³. Od września 2004 r. przystąpiono do opracowywania „Bibliografii Dokumentów Kartograficznych = Bibliography of Cartographic Materials” (BDK) i pierwsze numery 1–2 za rok

³⁸ Współpracę uzależniono od postanowień decydentów – bibliografów w poszczególnych bibliotekach.

³⁹ *Kartografia polska XIX wieku w dorobku Bolesława Olszewicza*, „Z Dziejów Kartografii”, t. 12, red. W. Wernerowa i J. Ostrowski, Wrocław – Warszawa 2000, s. 247–249.

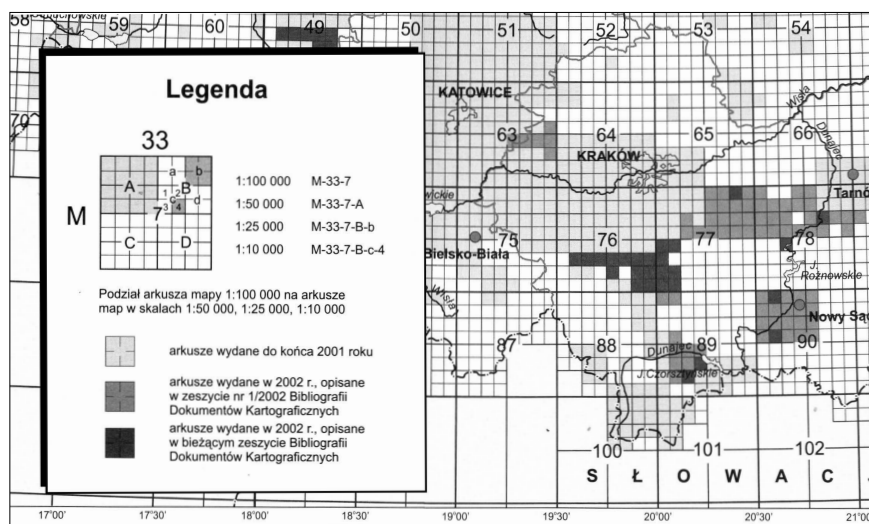
⁴⁰ L. Szaniawska, *Zastosowanie formatu MARC 21 do opisu bibliograficznego dokumentów kartograficznych..* W: „Z Dziejów Kartografii”, t. 17, 2013, red. J. Ostrowski i P. E. Wespiański, s. 405–426.

⁴¹ Lucyna Szaniawska pracowała w ZZK w latach 1975–2013, od 1987 r. jako zastępca kierownika z uprawnieniem kierowania pracami badawczymi w Zakładzie, a od 1991 na stanowisku pracownika naukowego – dyplomowany dokumentalista; od 2001 r. jako kierownik Sekcji Opracowania Zbiorów.

⁴² M. Janowska była pracownikiem Biblioteki Narodowej w latach 1989–2002, 2007–2009 w Zakładzie Retrokonwersji. Zob. L. Szaniawska, *Maria Janowska (1956–2009) – wzór życzliwości i zawodowej sumienności*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, t. 41, 2011, s. 323–331.

⁴³ L. Szaniawska, *The new map department in the National Library of Poland and the first steps to the automation of cataloguing its collections*, „LIBER Quarterly”, vol. 13, 2003, no 1, s. 48–54.

2002 (ryc. 2) ukazały się pod koniec 2005 roku⁴⁴. Do poszczególnych numerów, w których rejestrowano mapy wieloarkuszowe – topograficzne, sozologiczne i hydrograficzne oraz od numeru 1–2 za rok 2004 r. morskie mapy nawigacyjne, dodawano stosowne skorowidze przygotowywane we współpracy z Głównym Geodetą Kraju, Zarządem Geografii Wojskowej Sztabu Generalnego WP oraz Biurem Hydrograficznym Marynarki Wojennej⁴⁵.

Ryc. 2. Fragment skorowidza map topograficznych Polski opublikowany w BDK 2002 nr 2. Na skorowidzu są oznaczone (kolorem jasnoszarym) arkusze wydane do końca 2001 r., kolorem szarym arkusze wydane w 2002 r. oraz arkusze wydane w 2002 r. i zarejestrowane w nr 2 za 2002 r. kolorem ciemnoszarym

W 2009 r. do form elektronicznych opisów bibliograficznych wprowadzono, jako nowość, specjalnie przygotowany układ, tworzony według działów Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej.

Forma elektroniczna w PDF i w bazie MAK⁴⁶ za rok 2013 zostały udostępnione w 2014 roku⁴⁷. Obecnie wszystkie opisy katalogowe dokumentów kartogra-

⁴⁴ Więcej o BDK – L. Szaniawska, *Od Mappografii do BDK. Ewolucja opisu dokumentów kartograficznych w bibliografiach polskich XIX-XXI wieku*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, t. 41, 2011, Warszawa s. 280–284; eadem, *Bibliografia narodowa dokumentów kartograficznych*, w: *Szоста Ogólnopolska Narada Bibliografów*, „Prace Instytutu Bibliograficznego” nr 49, 2010, Warszawa, s. 106–111.

⁴⁵ Zob. L. Szaniawska, *Polska Bibliografia Dokumentów Kartograficznych na tle wybranych bibliografii w innych krajach europejskich*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 38, 2006, nr 4, s. 326–329.

⁴⁶ L. Szaniawska, *Online Access to the Catalogue and Bibliography of Cartographic Materials of the National Library of Poland (NLP)*, „LIBER Quarterly”, 2010, vol. 20, no 2, s. 289–303.

⁴⁷ L. Szaniawska, *Cartographic materials registered in Polish bibliographies Publisher in the years 1846–2008 as testimonies of their time*, LAMBERT Academic Publishing, 2015, s. 61–62.

ficznych – pochodzące z bieżącej polskiej produkcji wydawniczej otrzymywane jako egzemplarz obowiązkowy oraz te, pochodzące z innych źródeł i zapisane jako zasób ZZK – są prezentowane jedynie w bazie głównego katalogu Biblioteki Narodowej.

4. Prowadzenie prac badawczych z zakresu historii kartografii

4.1. Prowadzenie prac badawczych w latach 1973–1987

W Archiwum Biblioteki Narodowej w teczce „Założenia programowe i organizacyjne prac naukowych w BN [...] na rok 1973” w projekcie, przedstawionym w listopadzie 1972 r. przez wicedyrektora Leona Marszałka, zapisano: „Biblioteka Narodowa zgodnie z § 9 swego statutu prowadzi działalność naukowo-badawczą, naukowo-usługową i dokumentacyjną w dziedzinie nauki o książce”⁴⁸. W punkcie 9 projektu zapisano: „Inicjatywę opracowania problemu lub tematu zgłaszają: organy nadrzędne, odpowiedni dział lub instytut BN, zakład lub pracownia BN, sekretariat naukowy BN, lub pracownik BN”. Projekt został zatwierdzony i wszedł w życie w połowie 1973 roku, a od listopada tegoż roku został zatrudniony na stanowisku Kierownika Zakładu jako adiunkt dr Bogusław Krassowski. Zakład Zbiorów Kartograficznych wszedł żywo w wir prac podstawowych i naukowych. Pracownicy przygotowali „wystawę dla kongresu kartografii historycznej”. Był to „pokaz przygotowany z ciekawszych zbiorów kartograficznych z okazji V Międzynarodowej Konferencji Historii Kartografii, Warszawa-Jadwisin, 13–17 IX 1973 roku.”⁴⁹. Dodatkowo ze sprawozdania, podpisanego przez Krassowskiego w styczniu 1974 roku, wynika, że do „Biuletynu Informacyjnego” napisano 3 artykuły autorstwa: Zofii Haczewskiej *Najstarsze wydanie atlasu Piotra Bertiusa*, Barbary Majewskiej *Mapa województwa sandomierskiego Franciszka Czajkowskiego* i Lucyny Kublin *Powszechny atlas świata PPWK*. Także w 1973 r. ukazał się w „Roczniku Biblioteki Narodowej” artykuł Z. Haczewskiej *Zbiór globusów Biblioteki Narodowej*.

Warsztat dla historyka – skorowidze map topograficznych

Jak wspomniano wyżej, w planach na rok 1974 kierownik Zakładu Bogusław Krassowski zgłosił trzy tematy swoich prac naukowych, mających przybrać postać artykułów⁵⁰. Drugi z nich *Znaczenie zbiorów kartograficznych dla badań historycznych*,

⁴⁸ ABN, teka 134/10, s. 1 projektu.

⁴⁹ ABN, teka 5/22/1, *Sprawozdania, protokoły posiedzeń Komisji Działu Starych Druków, Kartograficznych 1947–1982*. Po przeprowadzonej kontroli, Komisja Skontrolowa odnotowała na dzień 31 XII 1972 stan zbiorów jako 24 493 jednostki biblioteczne oraz 2 611 pozycji w księgozbiorze podręcznym.

⁵⁰ ABN, teka 5/35, Sekretariat Dyrektora Naczelnego, Plany prac BN na 1974 rok.

dotyczył warsztatu historyka kartografii; trzeci *Polskie Mapy topograficzne z lat 1920–1939 w zbiorach kartograficznych BN* był z zakresu historii kartografii⁵¹.

Korzystając ze swego doświadczenia i wiedzy kontynuował prace nad mapami topograficznymi i chciał utworzyć „cykl prac stanowiących vademecum o mapach topograficznych ziem polskich wydanych w latach 1871–1945”⁵². Swój zamiar wyjaśnił w następujący sposób: „konieczność zebrania materiałów do bibliografii polskich map topograficznych drogą inwentaryzacji zasobów bibliotecznych, archiwalnych i muzealnych wpłynęła w sposób decydujący na kolejność, którą w niniejszej pracy przyjąłem. W tomie pierwszym cyklu *Polskie mapy topograficzne wydane w latach 1918–1945, część 1. Charakterystyka map, część 2. Skorowidze*, biorąc pod uwagę, że bibliotekarze i archiwiści [...] na ogół nie są kartografami, dałem dość szeroki wstęp zawierający podstawowe wiadomości o czynnościach związanych z powstaniem map topograficznych. W następnym tomie – *Obce mapy topograficzne ziem polskich z lat 1871–1945, część 1. Charakterystyka map, część 2. Skorowidze* – ograniczę się jedynie do krótkich zarysów historycznych służb geograficznych państw prowadzących prace na ziemiach polskich”⁵³. Poszczególne tomy miały być zaopatrzone w komplety skorowidzów. Realizacja tego planu przebiegała równoległe do innych prac, lecz od 1980 r. przestała być priorytetowa.

W 1976 r. do zespołu pracowników merytorycznych dołączyła mgr kartograf Małgorzata Tomaszewska⁵⁴ i to jej B. Krassowski powierzył opracowanie kompletu 62 tablic ze skorowidzami do pierwszego tomu cyklu *Polskie mapy topograficzne wydane w latach 1918–1945*, opublikowanego w 1979 roku.

Do tomu drugiego *Służba geograficzna w polskich siłach zbrojnych na zachodzie w latach 1939–1946* B. Krassowski zdążył jeszcze zebrać materiały skorowidzowe i w większości napisać tekst do rozdziału *Działalność Polskiej Służby Geograficznej na Zachodzie* oraz do *Bibliografii map wydanych przez Służbę Geograficzną na Zachodzie w latach 1939–1946*. Uzupełniona i zredagowana przez L. Szaniawską publikacja ukazała się w 1989 roku⁵⁵. Po przeprowadzce Zakładu do nowego gmachu i związanej z tym zmianą priorytetów, cykl został zawieszony na czas nieokreślony.

Przygotowywanie eksponatów i opisów na wystawy

Równoległe prowadzono w Zakładzie badania w mniejszym zakresie. Między innymi, dołączano materiały kartograficzne do wystaw organizowanych przez

⁵¹ Artykuły nie ukazały się drukiem.

⁵² ABN, teka 5/22/1, pismo Krassowskiego z datą w kwietniu 1976 r., s. 5.

⁵³ B. Krassowski, M. Tomaszewska, *Mapy topograficzne ziem polskich 1871–1945*, t. 1, *Polskie mapy topograficzne wydane w latach 1918–19*, Warszawa 1979, s. 6.

⁵⁴ Małgorzata Tomaszewska pracowała w ZZK w latach 1977–2010, awansując do stanowiska starszego kustosza.

⁵⁵ B. Krassowski, I. Krassowska, *Mapy topograficzne ziem polskich 1871–1945*, t. 2, *Służba Geograficzna w Polskich Siłach Zbrojnych na zachodzie w latach 1939–1946*, Warszawa 1989.

Bibliotekę Narodową – np. w 1975 r. L. Kublin przygotowała mapy i teksty objaśniające do katalogu wystawy objazdowej⁵⁶. Organizowano również własne pokazy zbiorów, jak w Pałacu Rzeczypospolitej z okazji I Ogólnopolskiej Konferencji Bibliotekarzy Kartografów, gdzie na wystawie⁵⁷ pokazano 139 map i atlasów. Ekspozycji towarzyszył katalog *Polska na starych mapach*, wydany w nakładzie przekraczającym 1000 egzemplarzy.

Wystawa, którą B. Krassowski zaproponował dyrekcji Muzeum Techniki w Warszawie, była pomyślana jako promocja jego książki „*Schronisko*” *Służba Geograficzna Armii Krajowej*, wydanej przez BN w 1981 roku⁵⁸ i przypomnienie chwalebnych czynów polskiego podziemia (ryc. 3). We wstępie do książki napisał: „podjęto decyzję druku map we własnych konspiracyjnych zakładach graficznych. Było to wydarzenie bez precedensu w «hitlerowskiej Europie» Armia Krajowa jako jedyna organizacja konspiracyjna w czasie drugiej wojny światowej podjęła na tak dużą skalę produkcję map wojskowych”⁵⁹.

 PROGRAM Powitanie Referat dr. Bogusława Krassowskiego «Schronisko-Służba Geograficzna Komendy Głównej Armii Krajowej» Wystąpienie prof. dr. Edwarda Rühle «O pracy w Schronisku parę wspomnień i refleksji» Zwiedzenie pokazu	Stowarzyszenie Geodetów Polskich i Muzeum Techniki zapraszają na otwarcie pokazu OFICyna KARTOGRAFICZNA ARMII KRAJOWEJ obejmującego mapy ofiarowane Bibliotece Narodowej przez prof. Edwarda Rühle CZWARTEK, 30 LIPCA 1981 ROKU O GODZINIE 18 W MUZEUM TECHNIKI W WARSZAWIE [Pałac Kultury i Nauki]
--	---

Ryc. 3. Program otwarcia wystawy *Oficyna kartograficzna Armii Krajowej*

Bardzo ważną, bo pokazującą światu dorobek dawnej polskiej kartografii, była wystawa zorganizowana z okazji XI Konferencji Międzynarodowej Asocjacji Kartograficznej, odbywającej się w Warszawie w dniach 28.07–04.08.1982 r.

⁵⁶ ABN, teka 14/12/1, Sprawozdania Zakładów Działu za 1975 rok.

⁵⁷ ABN, teka 60/2/3 BN ZZK, *Sprawozdania kwartalne i roczne 1971–1977*. W ciągu 19 dni trwania wystawy odwiedziło ją ponad 3000 osób. Ukazało się kilkanaście artykułów w prasie codziennej, kilka wzmianek i wywiadów w telewizji i radiu.

⁵⁸ Monografia ukazała się w serii „Studia i Materiały z Historii Kartografii”. Informacja o niej – ABN, teka 14/12/7, *Sprawozdania Zakładów Działu za 1981 rok*.

⁵⁹ B. Krassowski, *Schronisko. Służba Geograficzna Armii Krajowej*, Warszawa 1981, s. 4.

oraz wydany trójjęzyczny katalog *Wśród starych map i atlasów Biblioteki Narodowej w Warszawie*, przygotowywany przez cały Zakład. Tym razem zaprezentowano 166 eksponatów, wśród których wystawiono rękopiśmienną *Geografię Ptolemeusza* w redakcji Nicolausa Germanusa i *Atlas Maior* Fryderyka de Wita⁶⁰.

Referaty, artykuły i notatki naukowe pracowników ZZK

Pracownicy Zakładu wygłaszali referaty zamówione przez uczelnie, instytuty lub inne placówki naukowe. Do 1978 r. były to głównie wystąpienia B. Krasowskiego, np. *Mapa jako źródło historyczne*, referat wygłoszony na zebraniu Instytutu Historycznego UW 12.06.1975 r.⁶¹, *Wojskowy Instytut Geograficzny w latach II wojny światowej* na sesji naukowej, zorganizowanej przez Stowarzyszenie Geodetów Polskich i Muzeum techniki NOT w Warszawie 04.03.1976 r. oraz *Działalność kartografów wojskowych we wrześniu 1939 roku, w konspiracji i w Wojsku Polskim na Zachodzie* na sesji naukowej, zorganizowanej w Muzeum Techniki NOT w Warszawie 22.05.1978 roku⁶².

W tym okresie wydawano pojedyncze publikacje, będące rezultatem prowadzonych badań, a dzisiaj dokumentujące prace naukowe w ZZK. Między innymi, w 1978 r. w „Polskim Przeglądzie Kartograficznym” ukazał się artykuł Jadwigi Madej⁶³ „*Planta Części Rzeki Dźwiny*” Karola Sierakowskiego, w którym omówiono działalność inżyniera i topografa wojskowego, Karola Sierakowskiego oraz podano szczegółową charakterystykę, znajdującą się w zbiorach ZZK, rękopiśmiennej mapy delimitacyjnej przebiegającej na Dźwinie, narysowanej w latach 1784–1788⁶⁴, oraz notatka autorstwa L. Szaniawskiej *Trzy wydania mapy Folina w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie*, opublikowana w 1981 r.⁶⁵, jako przyczynek do poznania filiacji mapy Rzeczypospolitej Bartłomieja Folina. W tym też roku wydany został artykuł wspomnianej autorki *Siedemnasto- i osiemnastowieczne pomiary jednego stopnia szerokości geograficznej i ich wpływ na wielkość mili*⁶⁶, przedstawiający pomiary XVII i XVIII-wieczne jednego stopnia szerokości geograficznej, których wyniki miały wpływ nie tylko na określenie wielkości Ziemi, ale także na zmiany długości mil, stosowanych w tym okresie w krajach europejskich.

⁶⁰ B. Krasowski, *Wystawa zabytkowych map w Pałacu Rzeczypospolitej*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 1982, nr 80–83, s. 17–18. W okresie 9 dni wystawę zwiedziło (nie licząc uczestników konferencji) ponad 2000 osób.

⁶¹ ABN, teka, 14/12/1, Sprawozdania Zakładów Działu za 1975 rok.

⁶² ABN, teka 60/1, BN ZZK Plany pracy i sprawozdania 1979–1986.

⁶³ Jadwiga Madej zatrudniona w ZZK (1973–1987), doktorat z historii kartografii obroniła na UW w 1986 r.

⁶⁴ J. Madej, *Planta Części Rzeki Dźwiny*” Karola Sierakowskiego, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 10, 1978 nr 2, s. 76–80.

⁶⁵ L. Szaniawska, *Trzy wydania mapy Folina*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 13, 1981, nr 2, s. 85.

⁶⁶ Eadem, *Siedemnasto- i osiemnastowieczne pomiary jednego stopnia szerokości geograficznej i ich wpływ na wielkość mili*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 13, 1981, nr 3–4, s. 147–153.

Seminaria w ZZK a „Zabytki Polskiej Kartografii”

Jednym z pomysłów B. Krassowskiego, mającym na celu zmobilizowanie do współpracy warszawskiego środowiska teoretyków i praktyków, którzy w swoich badaniach posługiwali się dawną mapą, było zorganizowanie seminariów jako forum dyskusji i konsultacji. Bezpośrednim pretekstem stało się rozpoczęcie prac nad edycją reprodukcji najważniejszych źródłowych materiałów kartograficznych dotyczących ziem polskich. Pierwsze z tych spotkań odbyło się 10 stycznia 1979 r., a jego tematem były ogólne założenia planowanej serii wydawniczej „Zabytki Polskiej Kartografii”⁶⁷. W tym, i w kolejnych spotkaniach brało udział każdorazowo około 20. osób, a wśród nich m. in. profesorowie: Józef Babicz, Aleksander Gieysztor, Władysław Pałucki, Stanisław Pietkiewicz, Witold Stankiewicz, Stanisław Trawkowski, Andrzej Zahorski⁶⁸.

Tematy były inspirowane przez B. Krassowskiego i realizowane pod jego kierunkiem. Były to: *Regni Poloniae...* Jakuba Kantera z 1770 roku⁶⁹, plany Warszawy à priori podzielone na trzy zeszyty: z lat 1655–1814, 1815–1831 i 1832–1944 oraz *Polonia* Karola de Perthéesa. Najobszerniejszy z tematów *Polonia* Karola de Perthéesa, została opublikowana na 334 stronach w tomie 6 „Zabytków Kartografii Polskiej”, a plany Warszawy w kilku zeszytach tej serii (ostatni w 1999 roku).

Encyklopedia kartografii staropolskiej

Zapewne po raz pierwszy o sprawie współpracy w opracowywaniu dawnych map Bogusław Krassowski i Tomasz Niewodniczański rozmawiali w kuluarach toruńskiej konferencji w październiku 1978 r., na której, jak pisze Andrzej Tomczak, „użalano się nad rozproszaniem materiałów kartograficznych”⁷⁰. Obaj potrzebowali sprzymierzeńców: Niewodniczański do opracowania swojego zbioru ponad 2000 map dawnej Polski, a Krassowski do drukowanego katalogu o tym samym zasięgu merytorycznym. Wówczas ustalono wspólny tytuł *Imago Poloniae. Encyklopedia kartografii ziem dawnej Polski* oraz zakres merytoryczny, encyklopedia „miała objąć możliwie wszystkie drukowane mapy Polski historycznej (do 1800 r.) i jej części, ale bez «małej» kartografii, tj. bez planów miejscowości, bitew i fortyfikacji – przechowywanych nie tylko we wszystkich zbiorach krajowych, ale też i w najbardziej liczących się obcych”⁷¹. Był to kolejny pomysł na opracowanie materiału źródłowego, jakim są dawne mapy i atlasy.

⁶⁷ Eadem, *Zakład Zbiorów Kartograficznych: historia polskiej kartografii tematem seminarium w ZZK BN*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 1979, nr 1–2, s. 14–15.

⁶⁸ Eadem, *Seminaria z historii polskiej kartografii w Zakładzie Zbiorów Kartograficznych Biblioteki Narodowej w Warszawie (1979–1981)*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 14, 1982, nr 3, s. 150–153.

⁶⁹ Mapa reprodukowana wraz z tekstem pióra L. Kublin w zeszycie 2. z 1980 r.

⁷⁰ A. Tomczak, *Julian Janczak – 20 lat Zespołu Kartografii Instytutu Historii Nauki PAN*, w: *Dwudziestolecie Zespołu Historii Kartografii przy Instytucie Historii Nauki PAN*, red. J. Ostrowski i W. Wernerowa, „Z dziejów Kartografii”, t. 7, 1995, s. 22.

⁷¹ E. Schnayder, *Dr Bogusław Krassowski...*, op. cit., s. 11.

Przystąpienie do wspólnych prac nad *Encyklopedią kartografii ziem dawnej Polski* zostało entuzjastycznie przyjęte również przez środowisko polskich historyków kartografii. Udało się zorganizować krajowy zespół w celu rejestrowania polskich zabytków. W jego skład weszli wszyscy merytoryczni pracownicy Zakładu, a także zaproszeni do współpracy „pracownicy najważniejszych oddziałów zbiorów kartograficznych, głównie uniwersyteckich bibliotek Krakowa i Wrocławia oraz dwaj uniwersyteccy historycy kartografii Stanisław Alexandrowicz i Jan Szeliga”⁷². W cytowanym już parokrotnie artykule o Krassowskim E. Schnayder bardzo entuzjastycznie wspomina pracę nad *Encyklopedią*, wyliczając po kolei wszystkim zasługi, m.in. kolekcjonerowi z Bitburga: „dr Niewodniczański działał poprzez finansowanie przez siebie cudzoziemskich współpracowników”⁷³. Natomiast jego własne wyśmienite zbiory katalogował głównie B. Krassowski, jeżdżąc regularnie co roku do Bitburga⁷⁴. Rezultaty, co trzeba podkreślić z niekłamaną dumą i radością, nie dały na siebie długo czekać”⁷⁵. Zorganizowanej w 2002 r. na Zamku Królewskim w Warszawie bardzo efektownej wystawie towarzyszył katalog *IMAGO POLONIAE. Dawna Rzeczpospolita na mapach, dokumentach i starodrukach w zbiorach Tomasza Niewodniczańskiego*⁷⁶.

„Studia i Materiały z Historii Kartografii”

Seria „Studia i Materiały z Historii Kartografii” pozwoliła kontynuować prace na katalogiem dawnych map Polski (ryc. 4). W wybranych bibliotekach prace sporządzania opisów katalogowych map prezentujących całą Rzeczypospolitą, z myślą o *Encyklopedii kartografii ziem dawnej Polski*, posuwały się powoli, ale jednak nieprzerwanie. Po raz pierwszy w sprawozdaniu za I kwartał 1984 r. znalazła się informacja: „W związku z nową organizacją wydawnictw BN, prace studyjne dotyczące «Imago Poloniae – Encyklopedia kartografii ziem dawnej Polski» będą się ukazywać jako kolejne tomy serii «Studia i Materiały z Historii Kartografii»”⁷⁷. I w taki sposób „Studia” pozwoliły na kontynuację prac. Jako materiał do „Imago Poloniae” B. Krassowski zaplanował tomy od 5 do 13. Do 1993 r. wydrukowano kilka, ich autorami byli: Jadwiga Bzinkowska (opracowała

⁷² Ibidem, s. 12.

⁷³ E. Schnayder zapewne miał na myśli, m.in. Petera Meurera, sporządzającego przez kilka lat w Bitburgu opisy do anglojęzycznej wersji katalogu kolekcji Niewodniczańskiego oraz małżeństwo Campbell (British Library), którzy przesyłali biogramy angielskich autorów, wydawców polskich map. Efekty prac obu historyków kartografii widziałam będąc w Bitburgu w lipcu i sierpniu 1987 roku.

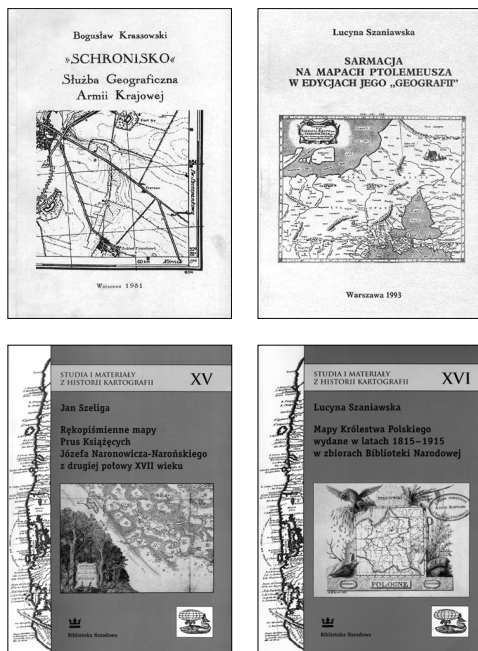
⁷⁴ W tym punkcie E. Schnayder nieco się mylił. B. Krassowski raczej mało katalogował w Bitburgu. Wprowadzał poprawki, redagował oraz pisał krótkie wprowadzenia do każdej grupy autorskiej. Skróconą formę tych tekstów i opisów Meurera zamieszczono w wersji polsko- i niemieckojęzycznej, m.in. w II tomie *IMAGO POLONIAE* z 2002 roku. Katalogował mapy po powrocie do Warszawy na podstawie odbitek kserograficznych przekazywanych przez T. Niewodniczańskiego.

⁷⁵ E. Schnayder, *Dr Bogusław Krassowski...*, op. cit., s. 12.

⁷⁶ L. Szaniawska, *Wystawa Imago Poloniae na Zamku Królewskim w Warszawie*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 35, 2003, nr 1, s. 65–69.

⁷⁷ ABN, teka 60/1, BN ZZK Plany pracy i sprawozdania 1979–1986.

tom 5, który ukazał się jako tom 9), Stanisław Peliwo (tom 6, który ukazał się jako tom 5), Lucyna Kublin, Barbara Majewska, Małgorzata Tomaszewska (tom 7, ukazał się jako tom 8), Bogusław Krassowski (tom 8 wydany jako tom 6), Lucyna Szaniawska (tom 10 wydany jako tom 7), Krystyna Szykuła, Ewa Szynkiewicz (tom 12 jako tom 11)⁷⁸.

Ryc. 4. Okładki tomów 3 (1981), 14 (1993), 15 (1997) i 16 (1997) z serii „Studia i Materiały z Historii Kartografii”

W środowisku naukowym seria „Studia i Materiały z Historii Kartografii” oceniana była bardzo wysoko, o czym świadczy recenzja w „Roczniku Biblioteki Narodowej”, napisana przez przewodniczącego Zespołu Historii Kartografii, Juliana Janczaka: „Autorzy poszczególnych tomów to, bez wyjątku, najlepsi znawcy nie tylko polskich zbiorów kartograficznych, zwłaszcza bibliotecznych, ale w ogóle dziejów kartograficznych naszych ziem, przy tym są to autorzy działający w największych ośrodkach naukowych kraju. [...] Wydawnictwo bardzo użyteczne dla bibliotekarzy i archiwistów, jest szczególnie przydatne dla niemal każdego badacza starej kartografii. W tym miejscu nie należy również zapomnieć o dużym gronie rozmaitych zbieraczy i zwyczajnych hobbistów, kolekcjonujących dawne mapy i atlasy. Prawie cała seria (z wyjątkiem tomu 2) poświęcona

⁷⁸ Zob. spis tomów serii.

jest dawnym mapom wszystkich historycznych ziem Polski. [...] Gruntownymi badaniami objęto mapy wydane od XV do końca XVIII wieku [...] W sumie więc, prezentowana seria [...] jest ze wszech miar przedsięwzięciem udanym i pożytecznym. Posuwa ona w widoczny sposób naprzód naszą i tak już niemалą wiedzę o dawnej kartografii – polskiej, ale i zagranicznej”⁷⁹.

4.2. Prowadzenie prac badawczych w latach 1987–2013

Po niespodziewanej śmierci kierownika ZZK Bogusława Krassowskiego, obowiązki sprawowania nadzoru nad pracami merytorycznymi, organizacyjnymi i wydawniczymi przejęła Lucyna Szaniawska. Podjęła ona kontynuację edytowania serii „Studia i Materiały z Historii Kartografii”, a tym samym prowadzenia dalszych prac nad *Encyklopedią kartografii ziem dawnej Polski*.

Prowadzono zatem dalsze prace badawcze do kolejnych tomów: „Mapy ziem polskich kartografów holenderskich XVII i XVIII wieku”, „Mapy Polski publikowane w oficynach austriackich i niemieckich”, „Mapy Polski w kartografii angielskiej”, a po 1993 r. pojawiły się nowe tematy: „Mapy ziem polskich w bibliotekach krakowskich i wybranych zagranicznych” czy „Analiza geograficzna map Prus i Pomorza do końca XVIII wieku”. Równolegle w wybranych bibliotekach pracowano nadal nad sporządzaniem opisów katalogowych map prezentujących całą Rzeczypospolitą.

Data przełomową dla prac nad *Encyklopedią* był rok 1995, w którym Dyrekcja ostatecznie podjęła decyzję przeprowadzki Zakładu z Pałacu Rzeczypospolitej do nowego gmachu przy al. Niepodległości. Spowodowało to zaniechanie prac nad tym, mającym ogólnopolski charakter, przedsięwzięciem. Nie wstrzymano natomiast prac nad poszczególnymi tomami „Studiów i Materiałów z Historii Kartografii”, prowadzonymi indywidualnie przez poszczególnych pracowników. W związku z tym seria nabrała innego charakteru. Nie była już podporządkowana jednemu celowi, a mogła mieć szerszy zasięg tematyczny, taki, jak wskazywał jej tytuł.

Ostatni tom *Sarmacja na mapach Ptolemeusza w edycjach jego „Geografii”*, z opisami katalogowymi, wykonanymi całkowicie według instrukcji katalogowania B. Krasowskiego, został wydany w 1993 roku⁸⁰. Kolejny, 15 tom, miał już całkiem inny charakter. Był monografią przygotowaną przez Jana Szeligę, zatytułowaną *Rękopiśmienne mapy Prus Książęcych Józefa Naronowicza-Narońskiego z II połowy XVII wieku*. Także od tego tomu zmieniono szatę graficzną wydawanej serii, jak mówiono w redakcji – seria przestała być „przaśna”. Tom powstał kilka lat, tak jak i następna opublikowana praca Szeligi *Działalność kartograficzna Samuela i Jana Władysława Suchodolców w Prusach w XVII*

⁷⁹ J. Janczak, *Studia i Materiały z Historii Kartografii*, Zakład Zbiorów Kartograficznych Biblioteka Narodowa Warszawa 1981 – Recenzje, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, 1994–1995, t. 30–31, Warszawa 1997, s. 341–344.

⁸⁰ Oddział Wydawniczy BN, teka wydawnicza, 91/IV/90, Recenzja wydawnicza Władysława Pałuckiego.

i XVIII wieku, wydrukowana w serii „Zabytki Polskiej Kartografii” w 2004 roku⁸¹. Obie prace miały podobny charakter i założenia merytoryczne, choć z przyczyn technicznych ukazały się w różnych seriach. Uzyskały bardzo pozytywne recenzje wydawnicze Juliana Janczaka i Zbigniewa Wójcika⁸².

Kolejne dwa tomy „Studiów” wypełniono, jak wskazuje tytuł serii, studiami i materiałami, będącymi pewną propozycją zmiany sposobu katalogowania dokumentów kartograficznych, nawiązującą do zasad zawartych w międzynarodowych instrukcjach. Na XV Ogólnopolskiej Konferencji Historyków Kartografii w 1994 r. Lucyna Szaniawska wraz z kierownikiem Oddziału Kartograficznego Biblioteki Ossolińskich, Romanem Wytyczakiem, podjęli inicjatywę skatalogowania map ziem polskich, wydanych w oficynie Karola Flemminga zgromadzonych w BN i przechowywanych we Wrocławiu. Przygotowany tom ukazał się po warszawskiej XVIII Konferencji Historyków Kartografii 1997 roku, a oba katalogi w serii „Studiów” *Mapy ziem polskich wydane przez Karola Flemminga, w zbiorach Biblioteki Narodowej* (tom 17) oraz *Mapy Królestwa Polskiego wydane w latach 1815–1915 w zbiorach Biblioteki Narodowej*⁸³ (tom 16).

W 2003 r. powstał zamysł zorganizowania ogólnopolskiej sesji naukowej, której tematem miał być Eugeniusz Romer i jego kartograficzny dorobek. Honorowy patronat nad całością objął Jerzy Albin, ówczesny Główny Geodeta Kraju. Całodzienną sesję uświetniło otwarcie wystawy⁸⁴ oraz trzy publikacje, które zamieszczono w tomach 18–20 „Studiów i Materiałów z Historii Kartografii”⁸⁵. Dwa pierwsze, zawierające materiały z konferencji⁸⁶ oraz katalog towarzyszącej wystawy, wydrukowano na konferencję. Tom 20, tak jak wcześniej ustalili jej autorzy Barbara Przyłuska i Zbigniew Kolek, powstał później, w 2007 roku⁸⁷.

Do końca 2013 r., ze względu na oszczędności kryzysowe w kraju, Biblioteka Narodowa podjęła się wydania tylko jednego tomu⁸⁸, do tej chwili ostatniego, tomu 21, „Studiów”. Pomimo, że był to katalog dokumentów kartograficznych, to różnił się on w sposób zasadniczy od wydanych uprzednio w serii. Autorem publikacji była emerytowana kierowniczką zbiorów kartograficznych w Królew-

⁸¹ J. Luczyński, Jan Szeliga. *Działalność kartograficzna Samuela i Jana Suchodolców w Prusach w XVII i XVIII wieku*, „Zapiski Historyczne”, t. 71, 2006, z. 2–3, s. 204–207.

⁸² Oddział Wydawniczy BN, teka wydawnicza, 1299/W/03, *Zabytki Polskiej Kartografii*, 8.

⁸³ Recenzja wydawnicza M. Janowskiej, Oddział Wydawniczy BN, teka wydawnicza 435/W/96 dla tomu 17 oraz teka wydawnicza 515/W/97 dla tomu 16.

⁸⁴ B. Przyłuska, *Wystawa „Eugeniusz Romer – geograf i kartograf trzech epok” w Bibliotece Narodowej*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 36, 2004, nr 3, s. 234–237.

⁸⁵ E. Malinowska, *O spuściźnie E. Romera – publikacje w Bibliotece Narodowej*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 2004, nr 2, s. 10–12.

⁸⁶ L. Szaniawska, *Sesja Naukowa poświęcona pamięci Eugeniusza Romera w Bibliotece Narodowej w Warszawie*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, 2004, t. 36, nr 3, s. 231–233.

⁸⁷ J. Ostrowski, Barbara Przyłuska, Zbigniew Kolek: *Atlasy i mapy Książnicy Atlas z wyłączeniem prac Eugeniusza Romera. Katalog*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, 2008, t. 40, nr 2, s. 171–172.

⁸⁸ Całość kosztów publikacji pokryła Polonia Szwedzka.

skiej Bibliotece w Sztokholmie, prof. historii Ulla Ehrensvärd, która we współpracy z prof. Józefem Babiczem z Instytutu Historii Nauki PAN jeszcze w latach dziewięćdziesiątych XX w. rozpoczęła żmudną pracę wyszukiwania rękopiśmiennych map ziem polskich w zbiorach szwedzkich bibliotek i archiwów⁸⁹. Było to trudne zadanie, bo sporządzone opisy (ponad 1600) były, co prawda, syntetyczne, ale odnosiły się do punktów topograficznych oznaczonych nazwami nie zawsze wyróżniającymi je w sposób jednoznaczny. Dlatego wyjątkowo do nazw geograficznych w języku polskim, niemieckim, szwedzkim, rosyjskim, bądź litewskim dodano współrzędne geograficzne ich położenia⁹⁰.

W omawianym okresie kontynuowano także wydawanie kolejnych zeszytów z serii „Zabytki kartografii polskiej” (ryc. 5), chociaż, ze względów finansowych, ograniczone do niezbędnego minimum. I tak, wydany został zeszyt 5 serii, autorstwa Lecha Królikowskiego⁹¹ i L. Szaniawskiej *Plany i mapy Warszawy 1832–1944*. Argumentem, który zapewne zdecydował o sukcesie, było wcześniejsze wydrukowanie całego nakładu wszystkich reprodukcji planów⁹². Także nie bez znaczenia było zakończenie cyklu reprintów planów Warszawy z lat 1655–1944. Ponieważ w tym kolejnym zeszycie należało utrzymać podobny charakter i dobór treści, był on objętościowo raczej skromny – broszura liczyła 66 stron⁹³.

Do wydania następnego zeszytu (7), przyczyniły się sprzyjające okoliczności. Autorem tekstu był wieloletni pracownik Biblioteki Narodowej i w latach 50-tych jej dyrektor, Bogdan Horodyski. Jego historyczne studium dotyczyło rękopiśmiennych dokumentów przechowywanych w Zakładzie Rękopisów BN. Wysoka ocena redakcji naukowej serii oraz recenzja wydawnicza Zbigniewa Wójcika⁹⁴, mówiąca o zawartej w studium wiedzy i kunszcie pisarskim autora, sprawiły, że studium zostało opublikowane wraz z niezbędnymi wyjaśnieniami⁹⁵. Recenzent zwrócił uwagę, że autorowi udało się odtworzenie „kuchni” powstawania atlasu Śląska poprzez omówienie „sposobu gromadzenia materiału w terenie, przebiegu prac w warunkach kameralnych, weryfikacji informacji przez różne Ziemstwa, przystąpienia do rytowania na miedzi jedynie na podstawie kartograficznych

⁸⁹ J. Ostrowski, Ulla Ehrensvärd, *Cartographica Poloniae 1570–1930. Katalog źródeł rękopiśmiennych do historii ziem polskich w zbiorach szwedzkich* = *Cartographica Poloniae 1570–1930. Catalogue of Manuscript Sources in Swedish Collections to the History of Polish Territories*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 41, 2009, nr 1, s. 49–51.

⁹⁰ L. Szaniawska, *Od redakcji*, w: U. Ehrensvärd, *Cartographica Poloniae 1570–1930. Katalog źródeł rękopiśmiennych do historii ziem polskich w zbiorach szwedzkich*, 2008.

⁹¹ W latach 1993–2013 prezes Towarzystwa Przyjaciół Warszawy, pracownik Instytutu Historii PAN, profesor i rektor Wyższej Szkoły Komunikowania i Mediów Społecznych im. Jerzego Giedroycia.

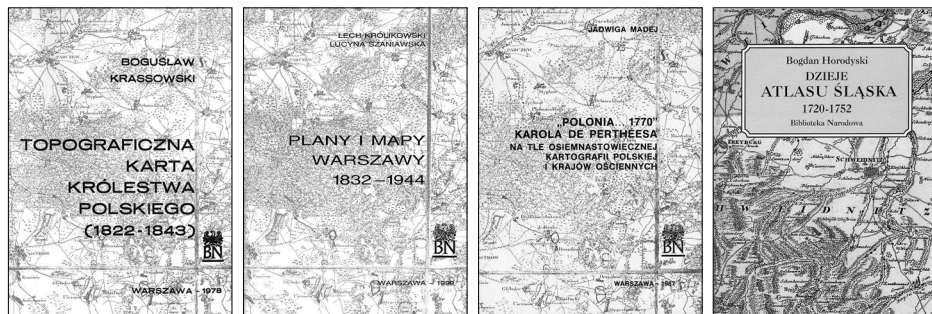
⁹² Koszt przygotowania i druku 25 wieloarkuszowych reprintów był największą częścią kosztów publikacji.

⁹³ J. Ostrowski, *Plany i mapy Warszawy 1832–1944*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 2001, nr 2, s. 61–62.

⁹⁴ Zob. Z. Wójcik, (rec.), Horodyski Bogdan: *Dzieje Atlasu Śląska 1720–1752, Zabytki Polskiej Kartografii*, z. 7. Warszawa 2002, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 34, 2002, nr 4, s. 305–307.

⁹⁵ Obszerne omówienie rękopiśmiennego oryginału zawarto części *Od wydawcy*, w: B. Horodyski, *Dzieje Atlasu Śląska 1720–1752*, Warszawa 2002, s. 5–11.

szkiców roboczych, korekt na kliszach itp. [...] Autor uchwycił znakomicie, zarówno na wydrukowanych mapach, jak i w zachowanych źródłach, że są liczne polonika. Potwierdzają one tezy o błyskawicznej germanizacji Śląska, zwłaszcza po przejęciu tego terenu przez Prusy po wojnie 1741 r. Szerokie tło historyczne oraz charakterystyka sposobu pozyskiwania materiału w terenie, [...] przebieg czynności drukarskich w określonych uwarunkowaniach politycznych w Austrii, a później w Prusach, decydują o wartości opracowania”⁹⁶.

Ryc. 5. Okładki zeszytów 1 (1978), 5 (1999), 6 (1987) i 7 (2002)
z serii Zabytki Polskiej Kartografii

Zeszyt ósmy był monografią dotyczącą map topograficznych Prus, przygotowaną przez Jana Szelię. Na ponad 220. stronach autor omówił *Działalność kartograficzną Samuela i Jana Władysława Suchodolców w Prusach w XVII i XVIII wieku*. We wstępie do dzieła wspomniał, że głównym celem podjęcia opracowania działalności kartograficznej Suchodolców było rozpropagowanie i zainteresowanie nią nie tylko historyków kartografii, bowiem „Rękopiśmienna mapa z początków XVIII wieku w skali około 1:100 000, wykonana w całości przez kartografów polskiego pochodzenia w jednolity i nowoczesny sposób, obejmująca dużą część obszaru dzisiejszej Polski, nie była znana w literaturze”. Treścią tekstu dołączonego do reprodukcji całej mapy wykonanej na 30 arkuszach A3 oraz obrazu cyfrowego, zapisanego na CD (całość w oryginalnych kolorach) jest „praca o charakterze analityczno-syntetycznym, wykonana na podstawie analizy źródłowych materiałów kartograficznych i dotychczasowej literatury przedmiotu, obejmuje omówienie działalności pomiarowo-kartograficznej obu Suchodolców oraz szczegółową charakterystykę zachowanych map”⁹⁷.

Praca mogła ukazać się w 2004 roku dzięki częściowemu sponsorowaniu jej druku przez Zarząd Geografii Wojskowej Sztabu Generalnego WP, który przejął na siebie druk jednego arkusza w kolorze oraz opublikowanie mapy na CD,

⁹⁶ Oddział Wydawniczy BN, teka wydawnicza, 544/W/2001.

⁹⁷ Oba fragmenty zaczerpnięto z: Z. Szelię, *Działalność...*, op. cit., s. 7.

a także nieodpłatnemu udostępnieniu kopii oryginałów przez Kartenabteilung Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz w Berlinie⁹⁸.

Tematem ostatniego, dziewiątego opublikowanego w serii zeszytu, jest *Obraz Żupy Wielickiej i miasta Wieliczki na mapach Wilhelma Hondiusa z 1645 roku*. Pięknie kolorowane plany miasta i kopalni Wieliczki, przygotowane przez Marcina Germana, opublikowane zostały w Gdańsku przez Wilhelma Hondiusa w 1645 roku. Od początku aranżowanych co kilka lat w BN wystaw „Skarby Biblioteki Narodowej” mapy te były pokazywane pośród innych cymeliów.

Podsumowując należy zauważyć, że od początku XXI wieku nie udało się utrzymać spójności merytorycznej serii „Zabytki Polskiej Kartografii”, takiej, jaka była wcześniej, głównie z powodu zewnętrznych uwarunkowań. Podejmowane tematy były w pewnym stopniu przypadkowe, ale wszystkie pochodziły z „górnej półki” osiągnięć kartografii staropolskiej.

Czynne uczestnictwo ZZK w imprezach Biblioteki Narodowej

W ramach cyklu wystaw „Skarby Biblioteki Narodowej”, powtarzanych co kilka lat, obok *Kazań świętokrzyskich*, oryginalnego druku *Krótkiej rozprawy* Mikołaja Reja (1543) i rękopisów Fryderyka Chopina, wykładano cymelia Zakładu. W 1988 r. pokazano *Atlas Maior* Fryderyka De Wita. W kwietniu 2004 r. na wystawę „Skarby Biblioteki Narodowej. Pokaz ze zbiorów specjalnych” eksponaty kartograficzne zostały wybrane i przygotowane przez Lucynę Szaniawską⁹⁹.

Wystawa o podobnym charakterze, zatytułowana „Skarby Biblioteki Wilanowskiej. Wystawa w Pałacu Rzeczypospolitej”, została otwarta w kwietniu 2003 r. Wybór eksponatów i opisy przygotowała wówczas Barbara Majewska¹⁰⁰. Inną w charakterze była wystawa „Dary dla Biblioteki Narodowej 1990–2000, wybór eksponatów ze zbiorów specjalnych”¹⁰¹ otwarta w grudniu 2001 roku. W grudniu tego samego roku otwarto kolejną „Od Buzułuku do Bolonii. Działalność wydawnicza na szlaku Armii Polskiej na Wschodzie – 2. Korpus Polskich Sił Zbrojnych 1941–1946”¹⁰², na której pokazano mapy opracowane przez Służbę Geograficzną Korpusu i jej 12. Kompanię Geograficzną¹⁰³.

Cykl wystaw, zaproponowany i pod opieką dyrektora Michała Jagiełły, „Nasi Sąsiedzi – Nowe Spojrzenie” był przez kilka lat miejscem eksponowania wza-

⁹⁸ Stało się to dzięki życzliwości jej kierownika, Wolfganga Croma.

⁹⁹ M. Wrede, *Skarby Biblioteki Narodowej, Pokaz ze zbiorów specjalnych. 3–4 kwietnia 2004*. Warszawa 2004, s. 5.

¹⁰⁰ W. Fijałkowski, *Skarby Biblioteki Wilanowskiej. Wystawa w Pałacu Rzeczypospolitej*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 2003, nr 2, s. 25.

¹⁰¹ L. Szaniawska, *Wystawa Dary dla Biblioteki Narodowej 1999–2000. Wybór eksponatów ze Zbiorów Specjalnych*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 34, 2002, nr 2, s. 164–166.

¹⁰² W. Kaprowski, *Wystawa Od Buzułuku do Bolonii w Bibliotece Narodowej w Warszawie*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 34, 2002, nr 2, s. 161–162.

¹⁰³ Z. Hertz, *Od Buzułuku do Bolonii. Działalność wydawnicza na szlaku Armii Polskiej na Wschodzie – 2. Korpus Polskich Sił Zbrojnych 1941–1946*, Warszawa 2001, s. 19.

jemnych kontaktów Polski z krajami, z którymi obecnie lub w przeszłości graniczyliśmy. W imprezach uczestniczyli oficjalnie zaproszeni ambasadorowie omawianych krajów. Zadaniem ZZK było dobranie map, najczęściej tematycznych, dawnych lub historycznych, związanych z dziejami współlistnienia obu krajów, a także interpretacji wspólnej historii. Zorganizowano w tym cyklu następujące wystawy: „Litwa, Lietuva, Lithuania. W litewskim zwierciadle” (1999)¹⁰⁴, „Ukraina – Polska w stronę dialogu” (2000)¹⁰⁵, „Białoruś – Dobroruś” (2001)¹⁰⁶, „Bałtyckie sąsiedztwo: Dania, Finlandia, Islandia, Norwegia, Szwecja” (2001)¹⁰⁷, „Między odrzuceniem a fascynacją. Polska – Rosja: z dziejów kontaktów kulturalnych” (2003), „Między obcością a bliskością Polacy – Niemcy (2005), „Estonia i Łotwa: kraje bliskie, mało znane” (2006)¹⁰⁸, „Polak, Węgier...” (2007). O współpracę przy przygotowaniu tych ekspozycji poproszono L. Szaniawską i Zbigniewa Kolka, który wybrał mapy do wystaw: „Słowacja znana czy nieznana” (2002) oraz „Czechy: daleko czy blisko” (2005). Otwarcia wszystkich wystaw poprzedzały konferencje dotyczące kontaktów kulturalnych, przedsięwzięć ekonomicznych i działań proekologicznych, a także współpraca na forum europejskim.

Zupełnie inny charakter i założenia miała wystawa okolicznościowa zorganizowana dla XXVII Kongresu Międzynarodowej Asocjacji Bibliofilów we wrześniu 2011 roku. Na trwający ponad osiem godzin pokaz w Pałacu Rzeczypospolitej i w Nowym Gmachu BN dobrano eksponaty pod względem ich atrakcyjności i cen, jakie mogłyby osiągnąć na światowych aukcjach. Eksponaty wyłożono według rodzajów zbiorów. W Nowym Gmachu były to głównie XIX-wieczne rękopisy, druki, muzykalia i kartografika oraz mapy i plany wykonane po połowie XVII w. (na 46 eksponatów było 12 kartografików). Natomiast w Pałacu do najcenniejszych cymeliów wyjętych głównie ze skarbca zaliczono 55 dzieł, z których większość stanowiły atlasy i mapy ułożone w dziale, nazwanym „Ptolemy and Renaissance Cartography”¹⁰⁹.

Obok wystaw pracownicy ZZK uczestniczyli w spotkaniach naukowych, organizowanych przez BN. Jednym z ważnych było polsko-ukraińskie seminarium pt. „Organizacja i metodyka prac nad historycznymi kolekcjami cennych

¹⁰⁴ M. Kasner, *W litewskim zwierciadle, Lietuviškame veidrodyje*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 1999, nr 4, s. 44–45.

¹⁰⁵ H. Łaskarzewska, *Ukraina – Polska. W stronę dialogu*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 2000, nr 3, s. 17–21.

¹⁰⁶ A. Smulek-Zurowska, *Białoruś – Dobroruś*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 2001, nr 1, s. 64–65.

¹⁰⁷ B. Sochańska, *Sąsiedztwo przez Bałtyk: Dania, Finlandia, Islandia, Norwegia, Szwecja*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 2001, nr 2, s. 43–45.

¹⁰⁸ L. Szaniawska, *Wydarzenia polityczne w Inflantach do 1772 roku dokumentowane mapami*, w: D. Bilikiewicz-Blanc, *Estonia i Łotwa: kraje bliskie, mało znane. Wystawa w Bibliotece Narodowej, grudzień 2006 – luty 2007*. Warszawa 2006, s. 33–40; M. Józefaciuk, *Estonia – Łotwa – Polska, dialog kultur*: „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 2006, nr 4, s. 58–60.

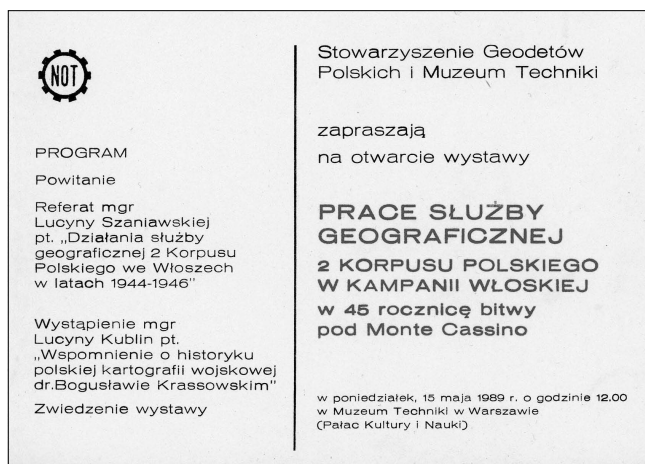
¹⁰⁹ *National Library of Poland – Palace of the Commonwealth (Warsaw) / Association Internationale de Bibliophilie, XVIIth Congress, Poland 2011*, Kraków 2011, s. 25–30, 37–52.

książek i dokumentów”, które miało miejsce w kwietniu 1993 roku. Wystąpienie, dotyczące zbiorów kartograficznych *Miary liniowe I Rzeczypospolitej i ich wykorzystanie przy opracowywaniu map*, zawierało omówienie trudności w szacowaniu skal map wydanych przed 1800 rokiem¹¹⁰.

Na początku 1995 r. powstała koncepcja publikacji *Nad złoto droższe. Skarby Biblioteki Narodowej*, która miała pokazać wyjątkowość kolekcji książnicy narodowej, gromadzącej intelektualne dokonania głównie Polaków lub Polski dotyczące. Z dokumentów kartograficznych omówione zostały: *Geografia Ptolemeusza* (ok. 1467), *Atlas Angela Freducciego* (1554), *Atlas nautyczny Antoniusa Milla* (1583), *Theatrum orbis terrarum* (1603), *Mapa Oceanu Atlantyckiego* (ok. 1660), *Plany kopalni i miasta Wieliczki* (1645), *Mapa delimitacyjna po traktacie karłowickim* (1701), *Atlas Maior Fredericka de Wita* (po 1715), *Mapa Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego* (1770), *Planta Dźwiny* (1774–1778) oraz *Mapa szlaku wodnego między Narwią a Niemnem* (1823?).

Przygotowywanie eksponatów i opisów na samodzielne wystawy Zakładu

Z licznych ekspozycji wystawienniczych, organizowanych przez ZZK BN po 1987 r., można wskazać kilka najważniejszych. Na pewno należała do nich autorska wystawa L. Szaniawskiej, przygotowana we współpracy ze Stowarzyszeniem Geodetów Polskich oraz Muzeum Techniki w Warszawie i związana z 45 rocznicą bitwy pod Monte Cassino, którą otwarto w maju 1989 roku (ryc. 6).

Ryc. 6. Zaproszenie na wystawę *Prace Służby Geograficznej*

Cieszyła się ona ogromnym zainteresowaniem i trwała aż do końca października. Jej pokłosiem był m. in. artykuł *Pole działania Służby Geograficznej w czasie*

¹¹⁰ L. Szaniawska, *Miary liniowe...*, op. cit., s. 12–13.

walk prowadzonych przez 2. Korpus we Włoszech w latach drugiej wojny światowej opublikowany w czasopiśmie „Geodezja i Kartografia” w 1991 roku¹¹¹.

W listopadzie 1994 r. została otwarta wystawa „Z Bristolu do Warszawy. Mapy i atlasy, dar Barbary i Jerzego Czarny-Karasiów” (ryc. 7). Wszystkie eksponaty

Ryc. 7. Zaproszenie na wystawę Z Bristolu do Warszawy. Mapy i atlasy, dar Barbary i Jerzego Czarny-Karasiów, projekt R. Krysa

– 199 map i 3 atlasy – pochodziły z kolekcji map Rzeczypospolitej podarowanej przez polskich emigrantów, po wojnie zamieszkałych w Anglii¹¹². Ekspozycja była prezentowana w Pałacu Rzeczypospolitej. Najstarszą mapą była *Sarmacja* Klaudiusza Ptolemeusza w redakcji Sebastiana Münstera. Autorką pomysłu i komisarzem wystawy była L. Szaniawska¹¹³.

Kolejną, składającą się tylko z obiektów kartograficznych, była wystawa towarzysząca XVIII Ogólnopolskiej Konferencji Historyków Kartografii pt. *Kartografia Królestwa Polskiego 1815–1915*, która odbyła się w dniach 21–22 listopada 1997 roku¹¹⁴. Ekspozycja prezentowała mapy całego obszaru królestwa – 69 map wydanych na 91 arkuszach i w 6 atlasach. Pokazywała wybrane obiekty z 384 opisanych w katalogu *Mapy Królestwa Polskiego wydane w latach 1815–1915 w zbiorach Biblioteki Narodowej* (ryc. 8).

¹¹¹ L. Szaniawska, *Pole działania...*, op. cit., s. 111–125.

¹¹² Wówczas dar składał się z 460 map i 4 atlasów. W kolejnych latach został uzupełniony przez darczyńców by w rezultacie osiągnąć liczbę ponad 600 egzemplarzy. Zob. notatka *Kolekcja map Barbary i Jerzego Czarny-Karasiów...*, op. cit., s. 99–101.

¹¹³ L. Szaniawska, *Wystawa Z Bristolu do Warszawy. Mapy i atlasy – dar Barbary i Jerzego Czarny-Karasiów w Bibliotece Narodowej w Warszawie*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 30, 1998, nr 1, s. 55–57.

¹¹⁴ J. Paślawski, *Kartografia Królestwa Polskiego 1815–1915*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, 2001, nr 2, s. 59–60; L. Szaniawska, *Wystawa map...*, op. cit., s. 62–65.

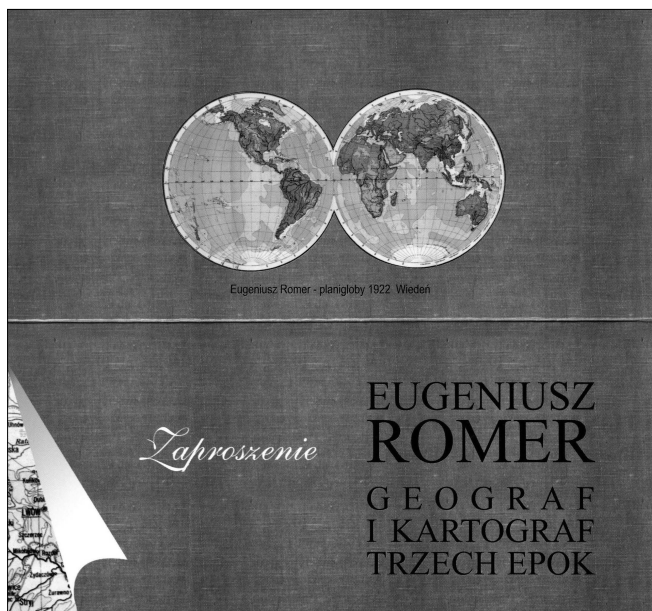

Ryc. 8. Zaproszenie na wystawę Kartografia Królestwa Polskiego 1815–1915, projekt J. Szaniawski

Wystawa „Eugeniusz Romer – geograf i kartograf trzech epok” została otwarta w dniu 16 kwietnia 2004 roku, poprzedziła ją sesja naukowa. Upřednio do-robkiem Romera zajmowali się głównie geografowie i kartografowie, dla nich był on oczywistym mistrzem w obu dziedzinach. Tym razem organizatorzy chcieli pokazać i omówić możliwie wszystkie aspekty jego działalności. Stąd na sesji obok nestora wśród kartografów profesora Władysława Pawlaka wystąpili profesorowie: Grzegorz Strauchold, który przedstawił Romera jako polityka i wizjonera przyszłych granic Rzeczypospolitej, Zdzisław Pietrzyk mówił o jego udziale w konferencji pokojowej w Rydze, Beata Konopska przypomniała go jako znakomitego i wyczuwającego ducha czasów wydawcę, romerowskie badania statystyczne w dziedzinie produkcji książek w Rzeczypospolitej przedstawił Oskar St. Czarnik, a o pełnym pracy i miłości dla rodziny życiu mówił jego wnuk prof. Tomasz Romer¹¹⁵.

¹¹⁵ L. Szaniawska, *Sesja Naukowa poświęcona...*, op. cit., s. 7–9.

Autorka wystawy – Barbara Przyłuska – wydobyła z niepamięci ogromną liczbę dokumentów pisanych, fotografii, grafik i kartografików, świadczących o wielostronnej działalności Romera. Profesjonalna aranżacja ekspozycji Ewy Majewskiej zgrabnie uczyniła przesłanie autorki (ryc. 9).

Ryc. 9. Zaproszenie na wystawę Eugeniusz Romer – geograf i kartograf trzech epok, projekt E. Majewska

Inną wystawą, przygotowaną z niebywałym rozmachem, był „Świat Ptolemeusza. Włoska kartografia renesansowa w zbiorach Biblioteki Narodowej”, którą otwarto 19 listopada 2012 roku (ryc. 10). Wiązała się ona z uroczystością stulecia urodzin Jana Zamoyskiego, ostatniego (XVI) ordynata, który podarował Bibliotece Narodowej w wieczysty depozyt rodzinne zbiory – Bibliotekę Ordynacji Zamojskiej – gromadzone przez pokolenia. Wśród bezcennych dla kultury polskiej obiektów, eksponowanych na wystawie, znalazły się kartograficzne rękopisy¹¹⁶. Najcenniejszym eksponatem był podarowany przez papieża Grzegorza XIII Kanclerzowi Janowi Zamoyskiemu egzemplarz *Geografii* Klaudiusza Ptolemeusza. Na wystawie zaprezentowano 30 map z *Geografii* w najśłynniejszej redakcji Nicolausa Germanusa z 1467 r. oraz XVI-wieczne morskie atlasy Antonia Milla i Angela Freducciego. To była wyjątkowa w skali światowej okazja zobaczenia *Geografii* w całości – egzemplarz z Biblioteki Ordynacji Zamojskiej

¹¹⁶ Publikacja towarzysząca wystawie *Świat Ptolemeusza. Włoska kartografia renesansowa*, Warszawa 2012.

Ryc. 10 Zaproszenie na wystawę Świat Ptolemeusza, włoska kartografia renesansowa w zbiorach Biblioteki Narodowej

jako jedyny spośród zachowanych nie jest zszyty w atlas, co umożliwia ekspozycję wszystkich jego kart jednocześnie¹¹⁷. Wystawę w formie wirtualnej¹¹⁸ można do chwili obecnej oglądać na stronie Biblioteki Narodowej. Wystawie towarzyszył katalog¹¹⁹.

5. Podsumowanie

Po zniszczeniach wojennych budowanie warsztatu naukowego i prowadzenie prac badawczych z zakresu historii kartografii w Zakładzie Zbiorów Kartograficznych rozpoczęto od gromadzenia literatury fachowej oraz dokumentów

¹¹⁷ L. Szaniawska, *Wystawa Świat Ptolemeusza – włoska kartografia renesansowa w zbiorach Biblioteki Narodowej*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 45, 2013, nr 1, s. 82–84.

¹¹⁸ <http://www.bn.org.pl/wydarzenia/171-swiat-ptolemeusza.-wloska-kartografia-renesansowa-w-zbiorach-biblioteki-narodowej---wystawa.htm>

¹¹⁹ M. Peszko, *Świat Ptolemeusza. Włoska kartografia renesansowa w zbiorach Biblioteki narodowej*. [Ptolemy's World: Cartography in the Italian Renaissance], ed. by T. Płóciennik and M. Baliszewski. Warszawa 2013, „Imago Mundi”, vol. 66, 2014, nr 1, s. 117–118.

kartograficznych. Aby można było w pełni sprawnie i wygodnie udostępniać badaczom dawnych map i atlasów źródła kartograficzne, należało równolegle zaproponować ułatwiający dostęp system przestrzennego ułożenia zbiorów. Pierwsi szefowie Zakładu – płk Adam Borkiewicz i Zofia Haczewska – skupili się na pozyskiwaniu kartografików oraz ich zgrubnym porządkowaniu. Na prace badawcze, przy tak skromnej liczebnie obsadzie personalnej, nie było już czasu. Niemniej, zapoczątkowane wówczas oba kierunki, czyli budowanie warsztatu oraz prowadzenie dotyczących głównie poloników prac badawczych, były kontynuowane do 2013 roku.

Bez wątpienia największy potencjał naukowy i zapal do prac badawczych posiadał dr Bogusław Krassowski. Przychodząc do zakładu w 1972 r., zastał duży, jak na polskie warunki, oraz w znacznej części uporządkowany zbiór, składający się z wielu cennych map i atlasów. Stosunkowo łatwo zdobył zaufanie dyrekcji, która powierzyła mu prowadzenie prac badawczych na skalę niespotykaną w bibliotekach. Dostał etaty i wszelkie prerogatywy. Rozpoczął od sprawdzenia możliwości środowiska bibliotekarzy – kartografów, a w drugiej kolejności historyków kartografii. Bardzo szybko nawiązał z nimi kontakt i namówił do współpracy. Stąd jego najważniejsze przedsięwzięcie (dzisiaj powiedzielibyśmy grant) – *Encyklopedia kartografii ziem dawnej Rzeczypospolitej* była opracowywana, z uwzględnieniem w zasadzie wszystkich znaczniejszych zbiorów poloników kartograficznych, przy współpracy osób, które już miały choćby skromny dorobek w dziedzinie badań z zakresu historii kartografii staropolskiej. Byli to członkowie Zespołu Historii Kartografii oraz pracownicy wydzielonych zakładów kartograficznych w większych polskich bibliotekach. Wszyscy oni później pomagali także na różnych etapach opracowywania, redagowania i recenzowania publikowanych tomów.

Do 1993 r. w znacznej mierze materiał dokumentacyjny był już zebrany, posiadano także kserokopie wszystkich map z kolekcji bitburskiej (oprócz tych najpóźniej zakupionych, ale i o nich były informacje bezpośrednio od dr. Niewodniczańskiego). W zasadzie można było w latach 1995/1996 rozpocząć pisanie. Jednak komputeryzacja katalogowania, wraz z rozwojem informacji i pojawieniem się obrazów dawnych map w Internecie, wyparły myśl o katalogach centralnych dokumentów kartograficznych, a więc i o *Encyklopedii*. Późniejsza przeprowadzka Zakładu i kryzys gospodarczy w Polsce zamknęły sprawę.

Gdy upadł główny temat badawczy, pozostała możliwość tworzenia wycinkowych opracowań. Takimi były kolejne tomy „Studiów i Materiałów z Historii Kartografii” oraz zeszyty „Zabytków Polskiej Kartografii”. Każdy z nich wzbogacał naszą wiedzę o mapach staropolskich. W opracowaniu dokumentów kartograficznych nadal brali udział „starzy weterani”, jak Jan Szeliga i przychodzili nowi, jak Ulla Ehrensward. Niektóre z propozycji z różnych powodów nie dochodziły do skutku. Nie było racjonalnego argumentu, by zamknąć zakres

tematyczny serii jedynie na mapach do 1800 roku. Powstały więc publikacje dotyczące map ziem polskich wydanych w XIX w. – katalogi Szaniawskiej, a później także w XX w. – katalogi Przyłuskiej, Kolka i wspomagających ich innych pracowników ZZK.

Budowanie warsztatu naukowego i prowadzenie prac badawczych z zakresu historii kartografii były zawsze i nadal pozostają dwoma podstawowymi kierunkami w wielu większych europejskich bibliotekach naukowych. Pierwszy z nich jest niezbędny i jeśli zostanie zapewniony na dobrym poziomie, to drugi, badawczy, jest możliwy, chociaż nie zawsze doceniany przez władze zwierzchnie. W polskich bibliotekach prace badawcze, bazujące na zbiorach, pozostawia się najczęściej czytelnikom.

Wkład publikacji Zakładu Zbiorów Kartograficznych Biblioteki Narodowej w osiągnięcia badawcze w polskim środowisku historyków kartografii jest znaczący, także dzięki temu, iż placówka włączała w prace badaczy z różnych ośrodków naukowych. Poprzez systematyczne kontakty uczono się od nich ich warsztatu, jednocześnie przekazując im swoje doświadczenia. Nie do przecenienia były także spotkania na konferencjach przygotowywanych przez Zespół Historii Kartografii oraz na zebraniach jej członków.

Podsumowując dorobek w zakresie budowania warsztatu naukowego i prowadzenia prac badawczych w latach 1946–2013, należy wspomnieć, że wszystkie te przedsięwzięcia były możliwe dzięki naukowemu charakterowi centralnej instytucji, jaką jest Biblioteka Narodowa. Taka możliwość jest wyraźnie zapisana na jej stronie Internetowej <http://www.bn.org.pl/o-bn/dzialalnosc-naukowa>. Pośród najważniejszych zadań w działalności biblioteki w 2015 r. wymieniono tworzenie dokumentacji najcenniejszych zasobów własnych. Wynikiem wieloletnich prac badawczych są drukowane katalogi inkunabułów, zbiorów rękopiśmiennych, kartograficznych [...] jak również opracowania monograficzne. Większość tematów badawczych, związanych z opracowaniem zbiorów i kolekcji oraz z historią książek i bibliotek, podejmowana jest w Dziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki Narodowej, do którego od początku swej działalności należy ZZK. Publikacje stanowią główną, ale nie jedyną formę upowszechniania efektów działalności naukowej. W Bibliotece odbywają się regularnie otwarte zebrania naukowe, konferencje naukowe; przygotowywane są pokazy, wystawy monograficzne i tematyczne, które prezentują zbiory i dorobek naukowy księżnicy narodowej. Do tego typu prac włączany był i nadal jest Zakład Zbiorów Kartograficznych.

Słowa kluczowe: historia kartografii, Biblioteka Narodowa, Zakład Zbiorów Kartograficznych

Źródła

Teki Archiwum Biblioteki Narodowej (ABN) z lat 1946–2013, zawierające dokumenty przekazane do Archiwum przez następujące jednostki organizacyjne: Zakład Zbiorów Kartograficznych, Oddział Zbiorów Specjalnych, Sekretariat Naukowy, Oddział Wydawniczy BN, Archiwum Oddziału Spraw Pracowniczych oraz Dyrekcję BN.

Literatura

- Alexandrowicz S., 1987, *Dr Bogusław Krassowski*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 19, nr 4, s. 193–196.
- Boggs S.W., Cornwell Lewis D., 1945, *The classification and cataloging of maps and atlases*, New York.
- Borowik O., Haczewska Z., 1954, *Klasyfikacja geograficzna*, Warszawa.
- Danusewicz A., 2001, *Księgozbiór podręczny czytelnika kartograficznej*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, nr 2, s. 24–27.
- Fijałkowski W., 2003, *Skarby Biblioteki Wilanowskiej. Wystawa w Pałacu Rzeczypospolitej*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, nr 2, s. 22–25.
- Haczewska Z., 1972, *Zbiory kartograficzne Biblioteki Narodowej w Warszawie*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 4, nr 3, s. 114–126.
- Haczewska Z., 2001, *Zbiór globusów Biblioteki Narodowej*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, nr 2, s. 3.
- Haczewska Z., 1973, *Zbiór globusów Biblioteki Narodowej*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, t. 9, s. 443–456.
- Hertz Z., 2001, *Od Buzuluku do Bolonii. Działalność wydawnicza na szlaku Armii Polskiej na Wschodzie – 2. Korpus Polskich Sił Zbrojnych 1941–1946*. Warszawa.
- Janczak J., (rec.), 1994–1995, *Studia i Materiały z Historii Kartografii Zakład Zbiorów Kartograficznych Biblioteka Narodowa Warszawa 1981*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, t. 30–31, s. 341–344, Warszawa 1997.
- Józefaciuk M., 2006, *Estonia – Łotwa – Polska, dialog kultur*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, nr 4, s. 58–60.
- Kaprowski W., 2002, *Wystawa Od Buzuluku do Bolonii w Bibliotece Narodowej w Warszawie*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 34, nr 2, s. 161–162.
- Kasner M., 1999, *W litewskim zwierciadle. Lietuviškame veidrodyje*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, nr 4, s. 44–45.
- Kobos A.M., 2012, *Tomasz Niewodniczański (1933–2010) i Jego zbiory IN MEMORIAM. Kolekcja Marie-Luise Niewodniczańskiej – kontynuacja*, w: *Prace Komisji Historii Nauki PAN*, t. 11, s. 149–201.
- Krassowski B., Kublin L., Madej J., Szaniawska L., (oprac.), 1977, *Polska na starych mapach. Katalog wystawy*, Biblioteka Narodowa, Warszawa.

- Krassowski B., (oprac.), 1979, *Materiały Pierwszej Ogólnopolskiej Konferencji Bibliotekarzy Kartografów, Warszawa 7–8 października 1977 r.*, Biblioteka Narodowa, Warszawa.
- Krassowski B., Tomaszewska M., 1979, *Mapy topograficzne ziem polskich 1871–1945*, t. 1, *Polskie mapy topograficzne wydane w latach 1918–1945*, Biblioteka Narodowa, Warszawa.
- Krassowski B., Kublin L., Madej J., Majewska B., Szaniawska L., Tomaszewska M., (oprac.), 1982, *Wśród starych map i atlasów Biblioteki Narodowej w Warszawie = Among the old maps and atlases of the national Library in Warsaw = Parmi les vieilles cartes et les vieux atlas de la Bibliothèque nationale à Varsovie*, Biblioteka Narodowa, Warszawa.
- Krassowski B., 1982, *Wystawa zabytkowych map w Pałacu Rzeczypospolitej*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, nr 80–83, s. 17–18.
- Krassowski B., Krassowska I., 1989, *Mapy topograficzne ziem polskich 1871–1945*, t. 2, *Służba Geograficzna w Polskich Siłach Zbrojnych na zachodzie w latach 1939–1946*, Warszawa.
- Kublin L., Peliwo S., (oprac.), 1994–1995, *Wspomnienia o pracownikach Działu Zbiorów Specjalnych: Adam Józef Borkiewicz, Olgierd Borowik, Bogusław Teofil Krassowski*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, t. 30–31, Warszawa 1997, s. 297–316.
- Kublin L., Szaniawska L., 1999, *Kto i do jakich celów korzysta z dawnych map w Zakładzie Zbiorów Kartograficznych Biblioteki Narodowej*, w: *Mapa w pracy historyka*, red. T. Bogacz i B. Konopska, „Z dziejów Kartografii”, t. XI, Wrocław – Warszawa s. 219–223.
- Laskarzewska H., 2000, *Ukraina – Polska. W stronę dialogu*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, nr 3, s. 17–21.
- Łuczyński J., 2006, *Jan Szeliga, Działalność kartograficzna Samuela i Jana Suchodolców w Prusach w XVII i XVIII wieku*, „Zapiski Historyczne”, t. 71, z. 2–3, s. 204–207.
- Madej J., 1978, *Planta Części Rzeki Dźwiny Karola Sierakowskiego*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 10, nr 2, s. 76–80.
- Majewska B., 2002, *Zbiory kartograficzne biblioteki Ordynacji Kasińskich*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, nr 4, s. 31–34.
- Malinowska E., 2004, *O spuściznie E. Romera – publikacje w Bibliotece Narodowej*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, nr 2, s. 10–12.
- National Library of Poland – Palace of the Commonwealth (Warsaw) / Association Internationale de Bibliophilie, XVIIth Congress, Poland 2011*, Biblioteka Jagiellońska, Kraków 2011.
- Nowakowska M., 1991, *Warsztat bibliotekarza Działu Zbiorów Ikonograficznych (z doświadczeń pracy w Bibliotece Narodowej)*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, Warszawa, s. 171–211.

- Ostrowski J., 2001, *Plany i mapy Warszawy 1832–1944*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, nr 2, s. 61–62.
- Ostrowski J. (rec.), 2008, *Barbara Przyłuska, Zbigniew Kolek: Atlasy i mapy księżnicy-Atlas z wyłączeniem prac Eugeniusza Romera. Katalog*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 40, nr 2, s. 171–172.
- Ostrowski J. (rec.), 2009, *Ulla Ehrensward, Cartographica Poloniae 1570–1930. Katalog źródeł rękopiśmiennych do historii ziem polskich w zbiorach szwedzkich = Cartographica Poloniae 1570–1930. Catalogue of Manuscript Sources in Swedish Collections to the History of Polish Territories*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 41, nr 1, s. 49–51.
- Pasławski J., 2001, *Kartografia Królestwa Polskiego 1815–1915*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, nr 2, s. 59–60.
- Peszko M. (rec.), 2014, *Świat Ptolemeusza. Włoska kartografia renesansowa w zbiorach Biblioteki narodowej. [Ptolemy's World: Cartography in the Italian Renaissance]. Edited by Tomasz Plóciennik and Mikołaj Baliszewski. Warszawa: The Polish National Library, 2013, „Imago Mundi”, vol. 66, nr 1, s. 117–118.*
- Plóciennik T., Baliszewski M., (red.), 2012, *Świat Ptolemeusza. Włoska kartografia renesansowa w zbiorach Biblioteki Narodowej: wystawa w stulecie urodzin Jana Zamoyskiego* Biblioteka Narodowa, Warszawa.
- Przyłuska B., 2004, *Wystawa „Eugeniusz Romer – geograf i kartograf trzech epok” w Bibliotece Narodowej*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 36, nr 3, s. 234–237.
- Schnayder E., 1991, *Dr Bogusław Krassowski (1934–1987) – historyk kartografii polskiej i Polski*, w: *Kartografia forteczna*, red. A. Tomczak, „Z Dziejów Kartografii”, t. 5, s. 1–13.
- Sochańska B., 2001, *Sąsiedztwo przez Bałtyk: Dania, Finlandia, Islandia, Norwegia, Szwecja. Sprawozdanie*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, nr 2, s. 43–45.
- Smulek-Żurowska A., 2001, *Białoruś-Dobroruś*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, nr 1, s. 64–65.
- Szaniawska L., 2010, *Bibliografia narodowa dokumentów kartograficznych, „Prace Instytutu Bibliograficznego” nr 49, Szósta Ogólnopolska Narada Bibliografów*, Biblioteka Narodowa, Warszawa, s. 105–114.
- Szaniawska L., 2004, *Bogusław Krassowski – historyk, kierownik Zakładu Zbiorów Kartograficznych Biblioteki Narodowej, organizator bibliotekarstwa kartograficznego*, w: *Kustosze zbiorów specjalnych*, red. M. Kocięcka, s. 144–159.
- Szaniawska L., 2015, *Cartographic materials registered in Polish bibliographies Publisher in the years 1846–2008 as testimonies of their time*. LAMBERT Academic Publishing.

- Szaniawska L., 2003, *Cenny dar od Zarządu Geografii Wojskowej*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, nr 2, s. 19–20.
- Szaniawska L., 2005, *Kartograficzne dary Biblioteki sejmowej dla narodowej księżnicy*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, nr 2, s. 20–23.
- Szaniawska L., 1994, *Kolekcja map Barbary i Jerzego Czarny-Karasiów w Bibliotece Narodowej w Warszawie*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 26, nr 2, s. 99–101.
- Szaniawska L., 2011, *Maria Janowska (1956–2009) – wzór życzliwości i zawodowej sumienności*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, t. 41, s. 323–331.
- Szaniawska L., 1980, *Miary liniowe na starych mapach Polski*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, nr 75, s. 12–13.
- Szaniawska L., 2003, *The new map department in the National Library of Poland and the first steps to the automation of cataloguing its collections*, „LIBER Quarterly”, vol. 13, no 1, s. 48–54.
- Szaniawska L., 2011, *Od Mappografii do BDK. Ewolucja opisu dokumentów kartograficznych w bibliografiach polskich XIX–XXI wieku*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, t. 41, 2011, s. 245–288.
- Szaniawska L., 2010, *Online Access to the Catalogue and Bibliography of Cartographic Materials of the National Library of Poland (NLP)*, „LIBER Quarterly”, vol. 20, no 2, s. 289–303.
- Szaniawska L., 1991, *Pole działania Służby Geograficznej w czasie walk prowadzonych przez 2. Korpus we Włoszech w latach drugiej wojny światowej*, „Geodezja i Kartografia”, t. 39, z. 1, s. 111–125.
- Szaniawska L., 2006, *Polska Bibliografia Dokumentów Kartograficznych na tle wybranych bibliografii w innych krajach europejskich*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 38, nr 4, s. 326–329.
- Szaniawska L., 2005, *Project to include Index Sheets in the Polish National Bibliography of Cartographic Materials*, „LIBER Quarterly”, vol. 15, no 1.
- Szaniawska L., 1982, *Seminaria z historii polskiej kartografii w Zakładzie Zbiorów Kartograficznych Biblioteki Narodowej w Warszawie (1979–1981)*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 14, nr 3, s. 150–153.
- Szaniawska L., 2004, *Sesja Naukowa poświęcona pamięci Eugeniusza Rome-ra w Bibliotece Narodowej w Warszawie*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 36, nr 3, s. 231–233.
- Szaniawska L., 1981, *Siedemnasto- i osiemnastowieczne pomiary jednego stopnia szerokości geograficznej i ich wpływ na wielkość mili*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 13, nr 3–4, s. 147–153.
- Szaniawska L., 1981, *Trzy wydania mapy Folina w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 13, nr 2, s. 85.
- Szaniawska L., 2006, *Wydarzenia polityczne w Inflantach do 1772 roku dokumentowane mapami*, w: Bilikiewicz-Blanc, D., *Estonia i Łotwa: kraje bliski*,

- mało znane. Wystawa w Bibliotece Narodowej, grudzień 2006 – luty 2007*, Biblioteka Narodowa, Warszawa, s. 33–40.
- Szaniawska L., 2002, *Wystawa Dary dla Biblioteki Narodowej 1999–2000. Wybór eksponatów ze Zbiorów Specjalnych*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 34, nr 2, s. 164–166.
- Szaniawska L., 2003, *Wystawa Imago Poloniae na Zamku Królewskim w Warszawie*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 35, nr 1, s. 65–69.
- Szaniawska L., 2013, *Wystawa Świat Ptolemeusza – włoska kartografia renesansowa w zbiorach Biblioteki Narodowej*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 45, nr 1, s. 82–84.
- Szaniawska L., 1998, *Wystawa Z Bristolu do Warszawy. Mapy i atlasy – dar Barbary i Jerzego Czarny-Karasiów w Bibliotece Narodowej w Warszawie*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 30, nr 1, s. 55–57.
- Szaniawska L., 1998, *Wystawa map generalnych Królestwa Polskiego ze zbiorów Biblioteki Narodowej w Warszawie*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 30, nr 1, s. 62–65.
- Szaniawska L., 1979, *Zakład Zbiorów Kartograficznych: historia polskiej kartografii tematem seminarium w ZZK BN*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej”, nr 1–2, s. 14–15.
- Szaniawska L., 2013, *Zastosowanie formatu MARC 21 do opisu bibliograficznego dokumentów kartograficznych*. w: *Kamienie milowe w kartografii*, red. J. Ostrowski i P.E. Weszpiński, „Z Dziejów Kartografii”, t. 17, s. 405–426.
- Tchórzewska-Kabata H., (red.), 2000, *Nad złoto droższe, skarby Biblioteki Narodowej*, Biblioteka Narodowa, Warszawa [także wersja elektroniczna].
- Tchórzewska-Kabata H., 2010, *Pod znakiem światła. Biblioteka Ordynacji Krasieńskich 1844–1944*. Biblioteka Narodowa, Warszawa.
- Tomczak A., 1995, *Julian Janczak – 20 lat Zespołu Kartografii Instytutu Historii Nauki PAN*, w: *Dwudziestolecie Zespołu Historii Kartografii przy Instytucie Historii Nauki PAN*, red. J. Ostrowski i W. Wernerowa, „Z Dziejów Kartografii”, t. 7, s. 19–27.
- Werner W., Ostrowski J., (red), 2000, *Kartografia polska XIX wieku w dorobku Bolesława Olszewicza*, „Z Dziejów Kartografii”, t. 12, Wrocław – Warszawa.
- Wójcik Z., 2002, *Horodyski Bogdan: Dzieje Atlasu Śląska 1720–1752. Zabytki Polskiej Kartografii*, z. 7, Biblioteka Narodowa 2002, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 34, nr 4, s. 305–307.
- Wrede M., 2004, *Skarby Biblioteki Narodowej. Pokaz ze zbiorów specjalnych. 3–4 kwietnia 2004*. Biblioteka Narodowa, Warszawa.

Spis zeszytów w serii „Zabytki Polskiej Kartografii”

- 1 – Bogusław Krassowski, *Topograficzna karta Królestwa Polskiego*, 1978.
- 2 – Lucyna Kublin, *Regni Poloniae... Jakuba Kantera z 1770 r.*, 1980.
- 3 – Bogusław Krassowski, Barbara Majewska *Plany Warszawy 1655–1814*, 1980.
- 4 – Bogusław Krassowski, Barbara Majewska *Plany Warszawy 1815–1831*, 1982.
- 5 – Lech Królikowski, Lucyna Szaniawska *Plany i mapy Warszawy 1832–1944*, 1999.
- 6 – Jadwiga Madej, *Polonia... 1770 Karola de Perthéesa na tle osiemnastowiecznej kartografii polskiej i krajów ościennych*, 1987.
- 7 – Bogdan Horodyski, *Dzieje atlasu Śląska 1720–1752*, 2002.
- 8 – Jan Szeliga, *Działalność kartograficzna Samuela i Jana Władysława Sucho-dolców w Prusach w XVII i XVIII wieku*, 2004.
- 9 – Antoni Jodłowski, Łukasz Walczy, Wojciech Gawroński, *Obraz Żupy Wielickiej i miasta Wieliczki na mapach Wilhelma Hondiusa z 1645 roku*, 2005.

Spis tomów w serii „Studia i Materiały z Historii Kartografii”

- I – *Dzieje polskiej kartografii wojskowej i myśli strategicznej. Materiały z konferencji*. Oprac. Bogusław Krassowski, Jadwiga Madej, 1982.
- II – Lucyna Szaniawska, *Mapa jako dokument wiedzy o Afryce w dobie Odrodzenia*, 1981.
- III – Bogusław Krassowski, „SCHRONISKO” *Służba Geograficzna Armii Krajowej*, 1981.
- IV – [Nie opublikowany]
- V – Stanisław Peliwo, *Mapy ziem polskich w wydawnictwach książkowych XVI w.*, 1989.
- VI – Bogusław Krassowski, *Polska na mapach wydawców norymberskich i augsburskich z XVIII wieku*, 1985.
- VII – Lucyna Szaniawska, *Analiza wybranych małoskalowych map ziem polskich (XVI–XVIII w.)*, 1987.
- VIII – Lucyna Kublin, Barbara Majewska, Małgorzata Tomaszewska *Mapy ziem polskich kartografów niderlandzkich XVI i XVII w.*, 1987.
- IX – Jadwiga Bzinkowska, *Mapy ziem dawnej Polski od XV do XVIII wieku*, 1992.
- X – Stanisław Peliwo, *Drzeworytowe mapy ziem polskich w wydawnictwach książkowych XVI w.*, wydanie pierwsze poprawione, 1991.
- XI – Krystyna Szykuła, Ewa Szynkiewicz, *Mapy ziem dawnej Polski w wybranych atlasach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, 1993.
- XII – Jan Szeliga, *Mapy ziem I Rzeczypospolitej w atlasach Biblioteki PAN w Gdańsku*, 1993.

- XIII – Jadwiga Bzinkowska, *Luźne mapy ziem polskich do końca XVIII wieku w zbiorach kartograficznych Biblioteki Jagiellońskiej*, 1993.
- XIV – Lucyna Szaniawska, *Sarmacja na mapach Ptolemeusza w edycjach jego „Geografii”*, 1993.
- XV – Jan Szeliga, *Rękopiśmienne mapy Prus Księżęcych Józefa Naronowicza-Narońskiego z II połowy XVII wieku*, 1997.
- XVI – Lucyna Szaniawska, *Mapy Królestwa Polskiego wydane w latach 1815–1915 w zbiorach Biblioteki Narodowej. Katalog*, 1997.
- XVII – Lucyna Szaniawska, *Mapy ziem polskich opublikowane przez Karola Flemminga, w zbiorach Biblioteki Narodowej*, 1998.
- XVIII – Barbara Przyłuska, *Mapy, atlasy i globusy Eugeniusza Romera. Katalog*. Oprac. pod kier. Barbary Przyłuskiej; autorzy opisów Barbara Berlińska, Zbigniew Kolek, Barbara Majewska, Barbara Przyłuska i Małgorzata Tomaszewska; red. Jerzy Ostrowski, Lucyna Szaniawska, 2004.
- XIX – *Eugeniusz Romer geograf i kartograf trzech epok. Materiały z sesji naukowej, Warszawa, 16 kwietnia 2004 roku*. Red. Lucyna Szaniawska, Jerzy Ostrowski, 2004.
- XX – Barbara Przyłuska, Zbigniew Kolek *Atlasy i mapy Książnicy-Atlas z wyłączeniem prac Eugeniusza Romera. Katalog*. Red. Lucyna Szaniawska, Jerzy Ostrowski, 2007.
- XXI – Ulla Ehrensverd, *Cartographica Poloniae 1570–1930. Katalog źródeł rękopiśmiennych do historii ziem polskich w zbiorach szwedzkich = Cartographica Poloniae 1570–1930. Catalogue of Manuscript Sources in Swedish Collections to the History of Polish Territories*, 2008.

**The Development of Research Foundations
and the Research in History of Cartography, Conducted
at the National Library's Division of Cartographic Collections
from 1946 to 2013**

S u m m a r y

After WWII, the building of research foundations and the actual research in history of cartography at the National Library's Division of Cartographic Collections started from acquisitions of professional literature and cartographic documents. To be able to provide efficient and convenient access to cartographic source material, there was also a need to build a proper storage system. The first heads of the Division focused on developing the collection of *cartographica* and their preliminary arrangement. Given a small number of staff, there was practically no time for research. Nonetheless, the two research fields started then, namely the development

of the collection and of research tools, and the actual research, chiefly in the area of *polonica* were continued until 2013.

A more efficient period at Division of Cartographic Collections – in terms of research - started with the assumption of the post of the division's head by Dr Bogusław Krassowski in 1972. The most important endeavour that he initiated but did not manage to put into effect was the multi-volume *Encyklopedia kartografii ziem dawnej Rzeczypospolitej* (The Encyclopedia of Cartography of lands of the Polish and Lithuanian Commonwealth). The search for material covered nearly all significant collections of cartographic *polonica*, and the persons invited to join the project included those who had made even a small contribution to research in the history of cartography of Old Poland. They included, among others, the members of the Team for the History of Cartography and the staff of cartographic divisions in major Polish libraries. All of them, later on, until 2013 helped also at various stages in processing, editing and reviewing the material gathered and published in the series "Studia i Materiały z Historii Kartografii" (Studies and Materials in the History of Cartography) in volumes 5 to 14, and also in the 9 volumes of the series "Zabytki Polskiej Kartografii" (Heritage Items of Polish Cartography).

The building of the collection and of the research tools, and the actual research in history of cartography have always been and will remain the two main research areas in many major European research libraries. The first one is indispensable and the second one - the scholarly one – is possible, but it does not always fit into the concept of specific libraries' statutory tasks. In Polish libraries and library divisions the research work based on the collections is most often done by library visitors.

It seems that the contribution of the publications of the National Library's Cartographic Collections to the research work of the Polish community of historians of cartography was significant, also due to the fact that it was joined by researchers from various centres. Systematic contacts and the exchange of experience enriched the research tools. Last but not least, the conferences and working meetings, prepared by the Team for the History of Cartography also served this goal.

The many-years' research work brought us catalogues of incunables, manuscript collections, cartographic collections, as well as monographs. These publications are the main, albeit not the only form of disseminating the outcomes of research activity. The Library holds regular research meetings and conferences, organizes collection shows, monographic and theme-based exhibitions to display its holdings and to promote the research work conducted by its staff. The Division of Cartographic Collections has been an active participant of these events.

Key words: history of cartography, National Library's Division of Cartographic Collections,